Schoon Water voor Brabant

Rapportage over 2019

M. Hoogendoorn, M. Veenenbos, C. Rougoor, J. van Vliet, R. Folkersma, P. Leendertse en N. Krassenberg.

Met medewerking van B. Aasman (Delphy) en P. Hagemeijer (Eco Consult)

clm

Schoon Water voor Brabant

Rapportage over 2019

Auteurs: M. Hoogendoorn, M. Veenenbos, C. Rougoor, J. van Vliet, R. Folkersma, P. Leendertse en N. Krassenberg

M.m.v: B. Aasman (Delphy) en P. Hagemeijer (Eco Consult)

© CLM, publicatienummer 1033, oktober 2020

CLM Onderzoek en Advies

Postbus:
Postbus 62
4100 AB Culemborg

Bezoekadres:
Gutenbergweg 1
4104 BA Culemborg

T 0345 470 700
F 0345 470 799
www.clm.nl

Inhoud

1 Managementsamenvatting **3**

2 Inleiding **5**

3 Omvang en werkwijze per doelgroep **6**
3.1. Landbouw 7
3.2. Stedelijk spoor 10
3.2.1. Gemeenten en bewoners 10
3.2.2. Sport en recreatie 11
3.3. Borging 12

4 Milieuresultaten **13**
4.1. Landbouw 13
4.1.1. Loonwerk (maïs en gras) 13
4.1.2. Aardappelen 14
4.1.3. Boomkwekerij 16
4.1.4. Asperge 16
4.1.5. Prei 17
4.1.6. Sperzieboon 18
4.1.7. Aardbei 19
4.1.8. Gilzerbaan 19
4.2. Gemeenten en sport- en recreatieterreinen 20

5 Communicatie **25**
5.1. Algemene communicatie 25
5.2. Communicatie specifiek richting landbouw 31
5.3. Communicatie specifiek richting niet-landbouw 32

6 Conclusies **34**

1

Managementsamenvatting

Inleiding
In de provincie Noord-Brabant loopt het programma 'Schoon Water voor Brabant'. Dit programma is gericht op het verminderen van het gebruik van bestrijdingsmiddelen die een risico vormen voor de kwaliteit van het grond- en oppervlaktewater. Het programma bestaat uit twee onderdelen: I) grondwaterbeschermingsgebieden en II) verbreding over heel Brabant.

Omvang
Er doen ruim 700 ondernemers mee aan Schoon Water: akkerbouwers, loonwerkers, veehouders via loonwerkers, vollegrondsgroente- en fruittelers en boomkwekers. Daarnaast doen 18 gemeenten mee, alsmede voetbalterreinen en golfbanen. Als communicatie richting bewoners worden in het voorjaar via lokale krantjes en sociale media milieuvriendelijke tips om te tuinieren gedeeld.

Aanpak
Deelnemers krijgen individueel of groepsgewijs begeleiding om de emissie naar water zover mogelijk te verminderen. Tijdens veldbijeenkomsten kijken ze bij elkaar en wordt de gewasbescherming besproken. Daarnaast worden deelnemers gestimuleerd met innovaties aan de slag te gaan. Voor bovenwettelijke maatregelen kunnen zij aanspraak maken op een zogenaamde stimuleringsbijdrage. In 2019 is geïnvesteerd in driftreducerende technieken, zoals een Laag Volume Strooier (LVS), Hardi Twinforce luchtondersteuning en het WAVE-systeem.

Voor gemeenten geldt sinds 2016 een verbod op chemische onkruidbestrijding op verharding en sinds 2017 ook in groen. Voor sportvelden geeft de "Green Deal Sportvelden" respijt tot 2020, en blijft voor een aantal situaties chemie beschikbaar tot en met 2022. Sportvelden en golfbanen worden in Schoon Water daarom via pilots en bijeenkomsten begeleid naar succesvol chemievrij beheer.

Milieuresultaten
De door deelnemers aangeleverde spuitregistraties rekenen we om naar milieubelasting met de CLM Milieumeetlat (versie 2019). Op deze manier brengen we het milieuresultaat van het Schoon-Water-programma in beeld.

Landbouw
Binnen Schoon Water daalt de milieubelasting voor grond- en oppervlaktewater in de meeste gewassen in 2019 of blijft gelijk t.o.v. voorgaande jaren binnen en buiten de grondwaterbeschermingsgebieden. Een duidelijke verbetering is zichtbaar in mais, aardappel en prei. In 2019 is in de aardappelteelt het nieuwe middel Zorvec Enicade (met werkzame stof oxathiapiproline) gebruikt tegen Phytophthora. De milieubelasting van dit middel is aanzienlijk lager dan van oudere middelen. Ook hebben telers goed het Schoon Water advies opgevolgd om in droge periodes met lage infectiekans de intervallen tussen fungicidebespuitingen te vergroten op geleide van Beslissing Ondersteunende Systemen. De verplichte onderzaai in mais zorgde voor minder (mogelijkheden voor) chemische onkruidbestrijding.

Alleen de milieubelasting van het grondwater in de asperge laat een stijging van de milieubelasting zien. De milieubelasting in de aspergeteelt was in 2018 extreem laag en in 2019 vanwege weersomstandigheden weer overeenkomstig de dalende lijn in voorgaande jaren.
In het grondwaterbeschermingsgebied Gilzerbaan zien we een verlaging van de milieubelasting t.o.v. 2018, het eerste jaar van het project.

Niet-landbouw
De activiteiten vanuit Schoon Water binnen de Schoon-Watergemeenten staan in het teken van het verankeren van chemievrij beheer. Omdat toepassing van middelen in groen en op verhardingen niet meer is toegestaan, wordt de aandacht vooral gericht op de sportvelden en golfbanen en op het informeren van burgers over chemievrij beheer.

Binnen de grondwaterbeschermingsgebieden gebruikt alleen Waalre nog chemische middelen. Er wordt beperkt gebruik gemaakt van Primstar en Dicophar. Er wordt verder gewerkt aan het terugdringen van het gebruik van chemische middelen op de sportvelden met een serie pilots gericht op goed bodembeheer.

Sinds 2018 worden vier golfbanen begeleid. In het groeiseizoen van 2019 zien we een afname van het gebruik van chemische middelen op deze banen. Een baan werkt volledig chemievrij. Schimmels vormen nog een probleem. Daarom is in 2019 door een stagiair een onderzoek uitgevoerd of het vóórkomen van fusarium op de vier golfbanen te correleren valt aan nutriëntengehalten in bodem en gras. Ook zijn op de banen insectenhotels met informatieborden geplaatst, om bezoekers te informeren over het belang van Schoon Water en hoe de golfbanen hun middelengebruik terugbrengen.

Conclusies
- De milieubelasting van het oppervlaktewater door bestrijdingsmiddelen uit de landbouw laat zowel binnen de grondwaterbeschermingsgebieden als in de verbreding een afnemende trend in de tijd zien. Met in 2019 opvallende dalingen in mais, aardappel en prei.
- Behalve voor asperge daalt de milieubelasting naar het grondwater in de grondwaterbeschermingsgebieden opzichte van 2018. Buiten de grondwaterbeschermingsgebieden is voor sperzieboon en boomteelt een verhoging te zien ten opzichte van 2018.
- 2019 was een wisselvallig, maar warm jaar. Per teelt verschilde het of regen op het juiste moment kwam. Schimmel- en insectendruk vormde, met uitzondering van de aspergeteelt, geen groot probleem. Voor de aspergeteelt speelt dat minder mechanische onkruidbestrijding mogelijk was op het moment dat dit nodig was.
- Voor stedelijke verhardingen die professioneel worden onderhouden, is sinds 2016 een landelijk verbod op gebruik van bestrijdingsmiddelen van kracht. Dit is er mede gekomen door de voorlopersrol van de Schoon-Watergemeenten: die lieten en láten zien dat het kan.
- Ook op sport- en golfvelden en recreatieterreinen lopen diverse sportverenigingen en recreatiebedrijven nu vooruit op de ‘Green deals’ en mogelijke wetgeving. Binnen de golf vormt met name de bestrijding van schimmels nog een probleem.
- Er is ook in 2019 veel gedaan aan communicatie en kruisbestuiving met andere projecten.

2

Inleiding

In de provincie Noord-Brabant loopt het programma 'Schoon Water voor Brabant'. Dit programma is gericht op het verminderen van het gebruik van bestrijdingsmiddelen die een risico vormen voor de kwaliteit van het grond- en oppervlaktewater. Het programma bestaat uit twee onderdelen:
I) grondwaterbeschermingsgebieden en II) verbreding over heel Brabant.

Grondwaterbeschermingsgebieden
Doel van het project binnen de grondwaterbeschermingsgebieden is de emissie van gewasbeschermingsmiddelen naar het grondwater te verminderen. Grondwater is de bron voor drinkwater en dat willen we schoonhouden.
Het project omvat elf zeer kwetsbare grondwaterbeschermingsgebieden, namelijk Bergen op Zoom, Eindhoven-Aalsterweg, Helmond, Helvoirt, Lith, Macharen, Nuland, Roosendaal, Vessem, Waalwijk en, sinds juli 2018, Gilzerbaan.

In de elf zeer kwetsbare gebieden zetten alle gebruikers van gewasbeschermingsmiddelen (agrariërs (inclusief loonwerkers), gemeenten, bedrijven, sportvelden en golfbanen en bewoners) stappen om de emissie naar het grondwater te verminderen. Dit onderdeel is in 2001 gestart en steeds opgeschaald naar meer gebieden en meer deelnemers.

Het hierboven vermelde doel van 'Schoon Water 2016-2020' in de grondwaterbeschermingsgebieden willen we bereiken door middel van het voortzetten van de activiteiten en het verankeren van de behaalde resultaten en opgebouwde contacten. Ook moet een verdere beperking van het gebruik van bestrijdingsmiddelen gerealiseerd worden.

Verbreding naar heel Noord-Brabant
Sinds 2012 is ook een verbredingsproject in de gehele provincie Brabant gestart. Maatregelen die in de grondwaterbeschermingsgebieden goed werken, d.w.z. goed zijn voor teler én milieu, worden breed verspreid door heel Brabant. De nadruk in dit onderdeel van het programma ligt op de oppervlaktewaterkwaliteit.

Rapportage
In deze nieuwe rapportage beschrijven we de bevindingen en resultaten voor beide onderdelen (grondwaterbeschermingsgebieden en verbreding) tot en met 2019.

3

Omvang en werkwijze per doelgroep

Binnen Schoon Water hebben we 3 doelgroepen:
1. Agrarische deelnemers (telers en loonwerkers)
2. Gemeenten en bewoners
3. Sport en recreatie

In totaal doen ruim 700 agrarische ondernemers mee aan het project: akkerbouwers, loonwerkers, veehouders via de loonwerkers, vollegrondsgroentetelers en boomkwekers. Binnen de grondwater-beschermingsgebieden nemen daarnaast 18 gemeenten en hun bewoners deel aan het project.

Agrarische deelnemers aan het project leveren hun spuitregistraties aan bij CLM. Daarin staan per gewas de gespoten middelen, de dosering en het areaal dat is bespoten. Op basis van deze informatie wordt de milieubelasting berekend, met behulp van de scores in de milieumeetlat. Als in deze rapportage wordt gesproken over 'milieubelasting' betreft dit altijd de met de milieumeetlat berekende milieubelasting.

In 2019 zijn de registraties van 3.500 ha aangeleverd door de telers in de originele grondwaterbeschermingsgebieden, 86% van het totaalaantal telers. Ook hebben 86% van de telers in het nieuwe grondwaterbeschermingsgebied Gilzerbaan registratiegegevens aangeleverd, voor een totaal van 595 ha. Voor verbreding is 20.000 ha aangeleverd, een stijging ten opzichte van vorig jaar. Ongeveer 35% van het totaalaantal telers binnen verbreding levert een registratie aan.

Alle deelnemers nemen maatregelen op hun bedrijf om emissie van gewasbeschermingsmiddelen naar het water te verminderen. Voorbeelden zijn de aanschaf van een milieuvriendelijke spuit of mechanische onkruidbestrijding, verandering van middelkeuze, vermindering van erfemissie en verbetering van de bodemstructuur. De deelnemers kunnen deze maatregelen vastleggen in een specifiek voor Schoon Water ontwikkelde gewasbeschermingsmonitor: de SchoonWaterWijzer.

Deelnemers krijgen groepsgewijs begeleiding om de emissie naar water zover mogelijk te verminderen. Tijdens veldbijeenkomsten kijken ze bij elkaar en wordt de gewasbescherming besproken. Nieuwe technieken worden gedemonstreerd. Daarnaast worden deelnemers door middel van een innovatiebijdrage gestimuleerd met innovaties aan de slag te gaan.

Voor boomtelers en aspergetelers in de grondwaterbeschermingsgebieden is daarnaast nog twee uur individueel advies beschikbaar per jaar. Ook voor een deel van de akkerbouw/loonwerkers (25%) in de grondwaterbeschermingsgebieden is deze extra ondersteuning beschikbaar; we richten ons daarbij vooral op de deelnemers die in de afgelopen jaren slechter 'scoorden' op milieubelasting ten opzichte van collega's.

Binnen de doelgroep niet-landbouw richten we onze activiteiten op gemeenten, bewoners en enkele grote recreatieterreinen binnen de grondwaterbeschermingsgebieden. Doel van het advies voor gemeenten is het bestendigen van het chemievrij beheer in het openbaar groen en op verhardingen, evenals het stimuleren van een chemievrije aanpak voor sport- en golfterreinen. Bewoners in de grondwaterbeschermings-gebieden herinneren we jaarlijks aan het belang van chemievrij tuinonderhoud.

3.1. Landbouw

SchoonWaterWijzer
Ook in 2019 konden deelnemers hun plan van aanpak weer digitaal invullen. Sinds de start in 2015 is de SchoonWaterWijzer meer dan 900 keer gebruikt, waarvan de helft contactgegevens achterlaat. 2019 telde de SchoonWaterWijzer 65 gebruikers met geregistreerde contactgegevens. Het totaal aantal gebruikers schatten we op 130.
In de SchoonWaterWijzer hebben we voor 12 gewassen een geïntegreerde werkwijze opgenomen, waarin alle Schoon-Watermaatregelen zijn verwerkt. Het digitale plan van aanpak is een vorm van borging: telers kunnen het eenvoudig zelf invullen en ze krijgen Schoon-Watermaatregelen en aanvullende informatie aangereikt. Eind 2019 is de SchoonWaterWijzer geüpdatet voor seizoen 2020.
Naast het invullen van de SchoonWaterWijzer als plan van aanpak, moeten telers hun spuitregistratie bijhouden om te voldoen aan de wettelijk verplichte Gewasbeschermingsmonitor. Andere vormen van de gewasbeschermingsmonitor zijn gratis formats van middelenleveranciers, online teeltregistratiesystemen en systemen van afnemers. Het bijhouden van de spuitregistratie gebeurt op papier, in excel of via betaalde online teeltregistratiesystemen, zoals Dacom en Agrovision. Kopieën hiervan leveren Schoon Water telers aan CLM en Delphy voor het berekenen van de milieubelasting.

Bijeenkomsten
In 2019 zijn de verschillende Schoon-Waterverbredingsgroepen bij elkaar gekomen. Sommige van de bijeenkomsten waren een combineerde bijeenkomst van meerdere groepen. Er zijn een paar grote demodagen georganiseerd, gedeeltelijk in samenwerking met andere partijen. De onderwerpen besproken per teelt zijn:

- Boomkwekerij: In de boomkwekerij is een brede range aan thema's aan bod gekomen: bodembeheer, mechanische onkruidbestrijding, rijen bemesting, afdekmaterialen en groenbemesters.
- Asperge: Bij de aspergetelers was er aandacht voor bodemverbeteraars. Daarnaast zijn er twee telers bezocht, waarbij in het veld de actualiteiten zijn besproken.
- Akkerbouw: In de akkerbouw zijn voor meerdere groepen de actualiteiten en resultaten van het jaar besproken. Daarnaast was er veel aandacht voor schimmel- en insectenbestrijding en beregening.
- Aardbei: In de aardbeiengroep was er veel aandacht voor watermanagement, o.a. voor de opvang van giet- en drainwater en voor een gesloten watercircuit met ontsmettingstechnieken.

Grote Schoon-Waterevenementen
In september was Schoon Water present op de Agrarische dagen Someren. Op zaterdag en zondag kon het publiek bij de Schoon Water stand meer te weten komen over driftreducerende spuittechniek en emissiebeperking. Bij de uitgestalde veldspuit werd uitleg gegeven over onder andere het effect van boomhoogte. Verlaagde boomhoogte verlaagt de drift naar oppervlaktewater. In de tent ernaast kon men door middel van fluorescerende vloeistof in combinatie met ultraviolet licht de druppelbedekking op het blad zien. Een goede druppelbedekking levert een effectieve bespuiting en is soms al te realiseren met een lagere dosering of specifieke spuittechniek.

Figuur 1. De Schoon Water vlag wappert tijdens de agrarische dagen Someren.

Voorbeelden groepsbijeenkomsten

Op dinsdag 12 maart hielden de groepen van regio de Kempen/Alphen en Altena-Biesbosch bijeenkomsten ter voorbereiding van het teeltseizoen 2019. Bij beide groepen lag de focus op de actualiteiten in de gewasbescherming. Afgelopen jaar en ook in de komende jaren verdwijnen middelen uit het pakket omdat de middelen niet voldoen aan de Europese en Nederlandse wetgeving. Daarom moet nagedacht worden over alternatieven, waaronder middelen met een lagere milieubelasting, meer biologische producten en mechanische onkruidbestrijding.

Figuur 2. Bijeenkomst de Kempen/Alphen.

Figuur 3. Veldbijeenkomst asperge in juli

Op 17 juli kwam een groep aspergetelers bij elkaar op het bedrijf van Marco van Aart (loonkoeling en asperge en witlof teler te Breda). Allereerst was er een veldbezichtiging van de nieuwe aanplant. Daarna werd er verteld over nieuwe rassen en de toepassing van druppelslangen. Ten slotte is een nieuwe LVS (laagvolume strooitechniek) lans gedemonstreerd: deze spuittechniek vereist weinig water, geeft een goede bedekking en er kan een reductie tot 50% van de herbiciden behaald worden.

Op 18 september vond in Hilvarenbeek een veldbijeenkomst voor de boomkwekerij plaats. Deze dag werd georganiseerd vanuit de projecten Schoon Water en Leve(n) de Bodem. Tijdens de bijeenkomst stonden organisch stof beheer, (mechanische) onkruidbestrijding, grondbewerking en groeistimulering centraal. Met 120 man was de opkomst zeer groot.

Figuur 4. Bijeenkomst boomkwekerij

Coaching moeilijke teelten grondwaterbeschermingsgebieden
CLM heeft een analyse gemaakt van de verschillen in milieubelasting tussen Schoon-Waterdeelnemers. Op basis van deze analyse hebben we bepaald welke telers binnen de grondwaterbeschermingsgebieden individuele begeleiding krijgen. Deelnemers die hoger scoren in milieubelasting dan collega's, of een moeilijk gewas telen, hebben samen met hun Schoon-Wateradviseur in 2019 in detail gekeken op welke punten zij kunnen verbeteren. Binnen het project is geen ruimte voor een evaluatie van de begeleiding op bedrijfsniveau. Het is dus niet bekend in welke mate de deelnemers de adviezen ter harte hebben genomen. De uiteindelijke milieubelasting is wel bekend. Zie hiervoor hoofdstuk 4.

Aardappelen
Voor aardappelen blijven Phytophthora, aaltjes, onkruidbestrijding en Alternaria een groot probleem. De hoeveelheid middelen maakt het lastig om bij te houden welke middelen de beste keus zijn, ook omdat de milieubelastingspunten van grondwater van enkele veel toegepaste middelen tegen Phytophthora (Curzate) en Alternaria (Narita) vorig jaar sterk zijn gewijzigd op basis van nieuw onderzoek. Dat maakt sturen op het minst schadelijke middel lastig. De akkerbouw adviseurs bespreken dan ook regelmatig met de telers wat in hun situatie de beste aanpak is voor de bestrijding van de ziekten en plagen in de aardappelen. Positief is dat een groeiend aantal telers investeert in nieuwe driftreducerende spuittechniek. Hiervoor geeft wetgeving rond spuitdrukregistratie en een Schoon Water investeringsbijdrage extra stimulans.

Loonwerk
Binnen Schoon Water zijn loonwerkers cruciaal. Ze behandelen grote oppervlaktes bij hun klanten en bepalen vaak zelf wat en wanneer gespoten wordt. Het dilemma is echter dat de klant een goed, schoon gewas verwacht (zonder onkruid en zichtbare gewasaantasting) en niet extra wil betalen als de loonwerker terug moet komen doordat de dosering te laag bleek. Hierdoor neemt de loonwerker minder snel risico en wordt de standaarddosering vaak toegepast in plaats van verlaagde dosering. Bij loonwerkers wordt met individuele begeleiding daarom vooral ingezet op fysieke maatregelen om de emissie naar water te verminderen, zoals een wasplaats of Wingssprayer. Daarnaast ligt de nadruk op middelenkeuze en de verschillen in milieubelasting. In 2020 interviewen we voor een artikel in vakblad Cumela een paar vooruitstrevende loonwerkers die het lukt om in gesprek met de klanten te kiezen voor een ander verdienmodel.

Asperge
Asperge is een van de moeilijke teelten in verband met de ziekte-, onkruid- en plaagdruk. Er is veel milieuwinst te halen met middelkeuze of het uitstellen of zelfs weglaten van bespuitingen. Een van de thema's die dit jaar veel aan bod kwam was het gebruik van druppelbevloeiing. Door efficiënt water en mineralen te geven, is het gewas weerbaar en krijgt onkruid minder kans. Punt van aandacht is om te zorgen dat mechanische onkruidbestrijding tussen de rijen mogelijk blijft.

Boomteelt
Ook boomteelt is een moeilijke teelt, mede door de eisen van de afnemers voor een perfect product. Insteek bij de bedrijfsbezoeken was daarom de verbeterpunten opzoeken zonder de teelt in gevaar te brengen. Er is dit jaar veel aandacht geweest voor de LVS spuittechniek en mechanische onkruidbestrijding. Daarnaast is zijn ook preventieve maatregelen besproken, zoals het afstrooien van de bodem met bladmulch of compost.

Aardbei
Door de grote variatie in de groep aardbeientelers is vanaf 2018 gekozen voor individuele begeleiding ter vervanging van de groepsbegeleiding. In aardbei worden door de schimmelziektes veel fungiciden gebruikt die schadelijk zijn voor het grondwater. De belangrijkste onderwerpen bij de individuele begeleiding waren daarom waterzuivering en het hergebruik van gezuiverd water.

Stimuleringsbijdrage
Als Schoon-Waterdeelnemers bovenwettelijke maatregelen nemen die ten goede komen aan de waterkwaliteit, kunnen zij een aanvraag indienen voor een stimuleringsbijdrage vanuit de Schoon-Water-innovatiepot. Fysieke investeringen zijn een vorm van borging. De aanschaf van een wasplaats of spuit met bovenwettelijke driftreductie blijft nog jaren na aanschaf effectief. De telers die een investeringsbijdrage hebben ontvangen werken mee aan (externe) communicatie uitingen en bijeenkomsten om hun innovatie te tonen.
In 2019 hebben negen deelnemers een bijdrage aangevraagd, waarvan er vier in datzelfde jaar zijn toegekend. Drie andere telers hebben hun aankoop uiteindelijk uitgesteld, waarmee de reservering is vervallen. De bijdrages van de overige twee telers is in 2020 toegekend (voor een onkruideg en Wingssprayer).
In 2019 hebben de onderstaande ondernemers een bijdrage ontvangen uit de innovatiepot:

- Laag Volume Strooier (LVS): Door deze opbouwset kan boomkweker Beniers onkruid gericht en met lage dosering bestrijden. Ook collega van Rulo heeft een dergelijke set op zijn tractor gebouwd.
- Hardi Twinforce luchtzak: Door de luchtondersteuning op de veldspuit van akkerbouw Straver 97,5 tot 99% driftreductie bereiken.
- WAVE techniek: Het WAVE-systeem is een constructie van platen, die zijn bevestigd aan de spuitboom van de veldspuit van sperzieboon- en preiteler Vermeulen. In combinatie met de juiste doppen kan zo een driftreductie van maximaal 99% worden bereikt.

Bezem door de middelenkast Noord-Brabant fase 1
Zomer 2019 is de bezemactie gepresenteerd tijdens het AWM-overleg waarbij milieuambtenaren van 21 gemeenten van de voormalige SRE aanwezig waren. Vervolgens is een brief vanuit Schoon Water opgesteld om het belang van een bezemactie te onderstrepen. De brief is naar de 21 gemeenten verstuurd. Dit heeft ertoe geleid dat de betrokken gemeenten het afvoeren van de middelen via de milieustraat in hun gemeente (of buurgemeente) hebben geregeld. Daarmee is fase 1 van het project afgerond. In de winterperiode 2019/2020 is de bezemactie in de betreffende gemeenten uitgevoerd (totdat de coronacrisis kwam, waardoor bezoeken niet meer konden doorgaan).

3.2. Stedelijk spoor

Deelnemers ‘stedelijk’ zijn onderverdeeld in de groepen ‘gemeenten en bewoners’ en ‘sport en recreatie’.

3.2.1. Gemeenten en bewoners

Het is professionals verboden chemische bestrijding toe te passen in het groen en op verharding. Binnen het project Schoon Water richten we ons in 2019 op bewoners en sportvelden, golfbanen en recreatieterreinen, omdat binnen deze groepen chemische bestrijding nog wel is toegestaan. De stap naar niet-chemisch beheer en de verankering daarvan vraagt per type terrein en doelgroep een andere aanpak.

De doelstellingen van Schoon Water voor Brabant voor het stedelijk spoor zijn als volgt:
1. 'Een vinger aan de pols' houden voor wat betreft het chemievrij werken van gemeenten op verhardingen en in het groen. Hiervoor is op de website www.schoon-water.nl een knelpuntenplatform beschikbaar dat toegankelijk is voor alle beheerders.
2. Ieder voorjaar communicatie naar bewoners van de gemeenten verzorgen, waarin wordt verhelderd waarom het gebruik van bestrijdingsmiddelen af te raden is. Daarnaast tips geven hoe chemievrij gewerkt kan worden in de tuin en/of op het terras.

Het 'vinger aan de pols houden' bij de gemeenten richt zich op de lange termijn: hoe kan ook op lange termijn worden verankerd dat gemeenten daadwerkelijk naar tevredenheid chemievrij werken in het groen en op verhardingen? Hoe verder als problemen, bijvoorbeeld met de onkruiddruk, optreden?
Kijk op het Schoon Water Forum voor een overzicht van vragen ten aanzien van chemievrij beheer, die leven onder groenbeheerders. In 2019 zijn hier zeven vragen gesteld en beantwoord. Het totaal aantal vragen en antwoorden op het forum is daarmee ruim 60. Het aantal views per vraag ligt gemiddeld boven de 1000 en voor een deel is dit meer dan 3000 views. Het forum lijkt daarmee aan een behoefte te voldoen.

In 2019 is in het voorjaar een mailing uitgegaan naar de Schoon Water gemeenten met informatie voor bewoners over de mogelijkheden om de eigen tuin zonder chemische middelen te onderhouden. Verzocht is deze informatie op te nemen in de huis-aan-huisbladen en op de website van de gemeente.

3.2.2.
Sport en recreatie

Sport en recreatie zijn tijdelijk uitgezonderd van het verbod op het gebruik van chemische middelen; beide sectoren hebben Green Deals getekend Green Deal 189 respectievelijk 188). De sport- (waaronder voetbal en golf) en recreatiesector hebben zich als doel gesteld toe te werken naar chemievrij beheer in 2020. Voor meer informatie over de Green Deals zie onkruidvergaat.nl/green-deals/.

De doelstellingen voor sport en recreatie binnen Schoon Water zijn:
- Drie voetbalterreinen in drie verschillende Schoon-Watergemeenten blijvend om laten schakelen naar chemievrij beheer, en de kennis en ervaringen delen met de overige Noord-Brabantse Schoon-Water-gemeenten.
- Twee golfterreinen blijvend om laten schakelen naar chemievrij beheer en deze kennis en ervaring delen met andere golfbanen binnen de provincie Noord-Brabant. Dit is in 2018 uitgebreid naar vier golfterreinen, door het aanvullende project 'Pesticidevrij golf N-B 2020'.

Jack Grehan heeft van maart t/m juli 2019 stagegelopen binnen het project 'Pesticidevrij golf N-B 2020'. Hij heeft op 4 golfbanen zowel bladsapmonsters als water- en bodenmonsters genomen. Hierbij heeft hij een onderscheid gemaakt in greens waar problemen met de schimmelziekte fusarium optraden en greens waar dit niet het geval was, om inzicht te krijgen welke chemische en fysische factoren van invloed kunnen zijn op fusariumgevoeligheid. Tevens heeft hij ruim 150 golfers geënquêteerd om inzicht te krijgen in hun kennis van de Green Deal Sport en hoe belangrijk men de kwaliteit van de golfbaan vindt en of men bereid is meer te betalen voor chemievrij beheer. De resultaten zijn verwerkt in een korte rapportage.

In het voorjaar van 2019 zijn twee bijeenkomsten georganiseerd over chemievrij beheer. Een bijeenkomst was primair gericht op golfbanen, de andere bijeenkomst op sportvelden en recreatieterreinen. Alle Brabantse golfbanen zijn voor de golfbijeenkomst uitgenodigd, en recreatiebedrijven en alle Schoon Water gemeenten die lid zijn van de RECRON zijn via de RECRON voor de andere bijeenkomst uitgenodigd. De opkomst van de golfbanen was goed. Helaas gold dit niet voor de recreatiebedrijven; het blijkt moeilijk hen te enthousiasmeren voor een bijeenkomst vanuit Schoon Water.

3.3. Borging

Binnen het project is in 2019 specifiek veel aandacht geweest voor de borging van de Schoon Water aanpak, om er zorg voor te dragen dat ook na afloop van het project de winst die is geboekt, behouden blijft. In dit kader worden o.a. de volgende activiteiten uitgevoerd (aanvullend op de activiteiten die standaard onderdeel vormen van het project Schoon Water):

- Kennis en informatie vanuit het project wordt ingebracht in de begeleidingscommissie van Planet Proof plantaardige teelt. In figuur 5 is te zien hoeveel bedrijven in Brabant Planet Proof gecertificeerd zijn.
- CLM heeft onderzoek gedaan naar de meerkosten van Planet Proof voor de telers. Als een teler deze meerkosten vergoed krijgt, vormt dit een (blijvende) stimulans voor telers om met Planet Proof aan de slag te gaan. Dit heeft ook aandacht gekregen in de landelijke pers.
- Het projectteam heeft een gesprek gevoerd met de NVWA over de regelgeving binnen grondwaterbeschermingsgebieden.
- CLM heeft een overzicht gemaakt van de belangrijkste afnemers van de Schoon Water telers. Deze informatie kan worden gebruikt om te verkennen of deze afnemers een rol kunnen spelen t.a.v. borging, bijvoorbeeld door het betalen van een meerprijs aan Schoon Water telers, het stellen van bepaalde inkoopvoorwaarden, en/of het begeleiden van hun telers met verduurzaming.
- In opdracht van Bakker Barendrecht en het waterschap Aa en Maas zijn bij telers watermonsters genomen uit erfputjes om inzicht te krijgen in de situatie op het erf, en de mogelijkheden om dit te verbeteren, zodat de erfemissie afneemt.
- CLM attendeert de ambtelijke werkgroep op thema's en bijeenkomsten waarin de ambtelijke werkgroep inbreng kan leveren, c.q. de in Schoon Water opgedane kennis onder de aandacht kan brengen.
- CLM geeft jaarlijks een week les aan studenten van de WUR, waarin milieubelasting als gevolg van gewasbeschermingsmiddelen en de milieumeetlat wordt toegelicht en toegepast.

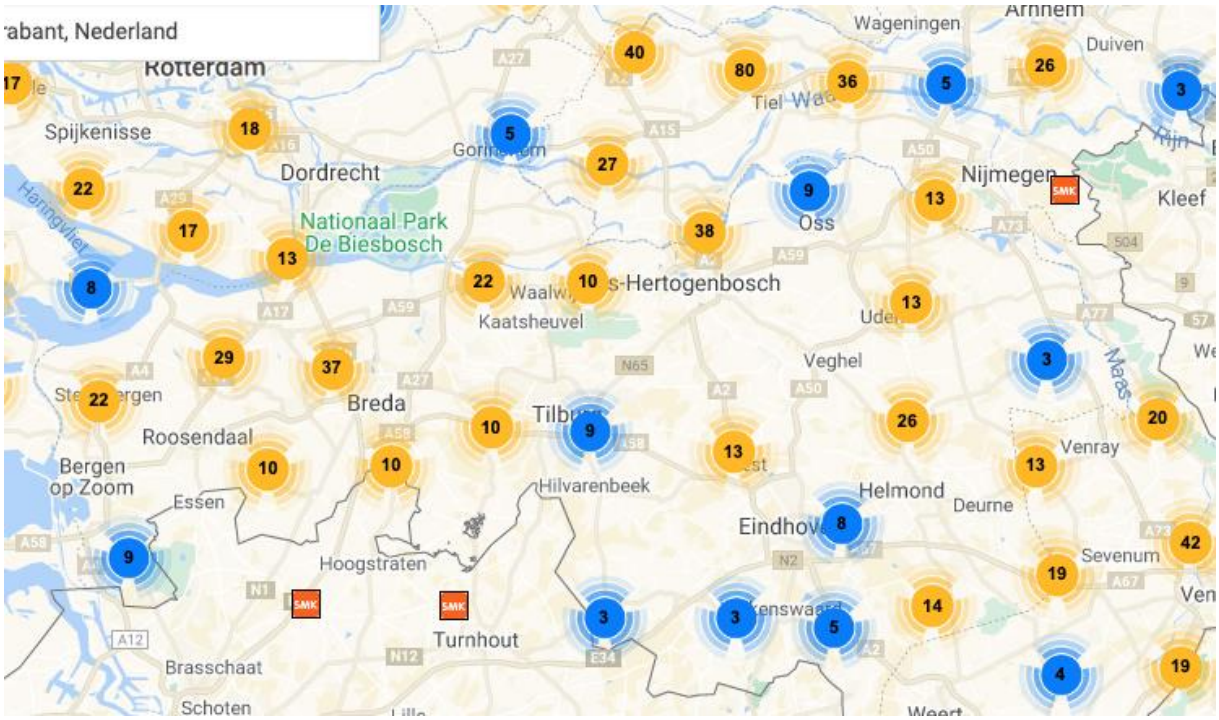

Figuur 5 Aantal Brabantse bedrijven dat Planet Proof producten levert.
Bron: Screenshot (18-06-2020) zoekmodule: https://planetproof.eu/579/m/planetproofmap/index.html; de gele rondjes betekenen meer dan 10 telers, blauw minder dan 10 gegroepeerd naar regio.

4

Milieuresultaten

4.1. Landbouw

Het seizoen van 2019 werd gekenmerkt door warm, maar wisselvallig weer. Het voorjaar begon nat, maar april en mei waren erg droog. Na een droog 2018 liep het neerslagtekort regionaal snel op. Daarna volgde een van de warmste zomers sinds het begin van de metingen, met bovengemiddeld veel zon en hitterecords. Er viel een bijna normale hoeveelheid regen, maar met grote regionale verschillen, waardoor het in grote delen van Brabant droog bleef. In de nazomer en herfst bleef het warm, maar ook zeer nat. Toch bleven ook nu de regionale verschillen in neerslag groot, met 200mm in het zuidoosten van Brabant, tegenover 460mm in Alkmaar.
Met de laatste software-update is een correctie doorgevoerd in de rekenmethode voor de verwerking van deelbespuitingen. Dit heeft met name invloed op gewassen waarbij volveldse bespuitingen minder de norm zijn, zoals boomteelt, asperge en sperzieboon. Vandaar dat er enkele verschillen optreden ten opzichte van de figuren in voorgaande rapportages.

4.1.1. Loonwerk (maïs en gras)

Voor maïs bleven de loonwerkers in de grondwaterbeschermingsgebieden ver onder de somnorm van 500 mbp/ha voor grondwater, met een sterke daling ten opzichte van het voorgaande jaar (Figuur 6). Ook buiten de grondwaterbeschermingsgebieden is de milieubelasting sterk gedaald. Dit komt met name omdat het gebruik van herbiciden sterk gedaald is ten opzichte van het voorgaande jaar. Akris (dimethenamide-P en terbuthylazine), met hoge milieubelasting naar grondwater, is verboden sinds half 2018 en er is vrijwel geen Gardo Gold (terbuthylazine en S-metolachloor) gebruikt. Hierbij speelt de voor het eerst toegepaste verplichte onderzaai in mais een bijzondere rol. Gebruikte middelen mogen immers geen remmende werking hebben op de kieming van het vanggewas. Telers en loonwerkers zijn dus veel terughoudender geweest met de inzet van herbiciden uit angst om de onderzaai te zien mislukken. Het resultaat van de onkruidbestrijding was daardoor ook niet overal goed, regelmatig bleef er onkruid staan. Onduidelijk is of dit nog gevolgen heeft voor de onkruiddruk in 2020. Het vormde wel een stimulans om na te denken over de mogelijkheden van mechanische onkruidbestrijding.

Vermindering van de milieubelasting van het oppervlaktewater is binnen het project verbreding een belangrijk doel. Zowel de grondwaterbeschermingsgebieden als verbreding scoren hier goed, met scores onder de 100 mbp/ha, waarbij geen enkele bespuitingen boven de norm van 100 mbp/ha per bespuiting uitkwam. Voor verbreding is de milieubelasting naar het oppervlaktewater gedaald wegens het verbod op Akris. Ook in de grondwaterbeschermingsgebieden is de milieubelasting van het oppervlaktewater nog verder gedaald, mede door de onderzaai.

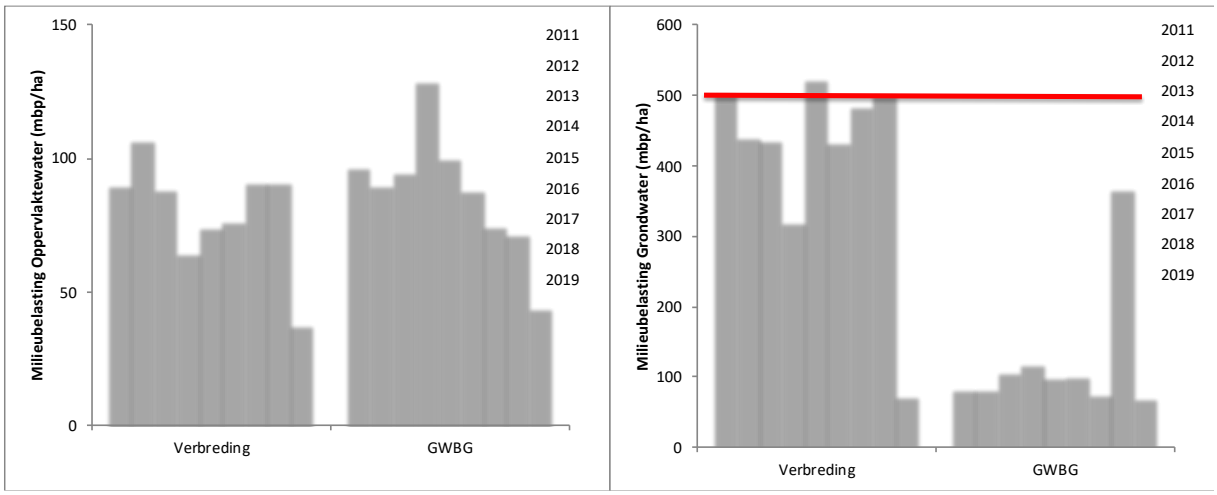

Figuur 6. Gemiddelde milieubelasting naar grond- en oppervlaktewater (mbp/ha) in maïs voor de grondwaterbeschermingsgebieden en verbreding. De rode lijn geeft de uitspoelingsnorm van 500 mbp/ha weer.

Voor gras bleven de loonwerkers weer ver onder de somnorm van 500 mbp/ha in grondwater, in zowel de grondwaterbeschermingsgebieden als verbreding (zie figuur 7 hieronder). In beide deelprojecten is minder Cirran (2,4-D en MCPA) en Tapir (fluroxypur-meptyl, florasulam en clopyralid) gebruikt, al wordt deze daling in verbreding tenietgedaan door het gebruik van Jepolinex Pro (dicamba en MCPA), nodig in de bestrijding van melden in jong grasland. De etiketbeperkingen op deze middelen voor de grondwaterbeschermingsgebieden leidt tot opbrengstderving.

Vermindering van de milieubelasting van het oppervlaktewater is zowel in grondwaterbeschermingsgebieden als in de verbreding succesvol, met scores ruim onder de 100 mbp/ha.

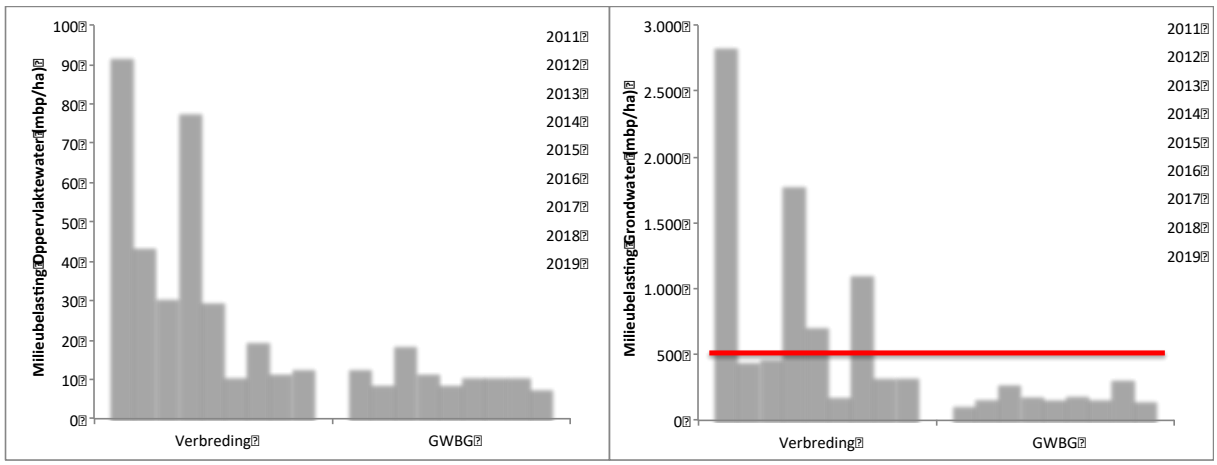

Figuur 7. Gemiddelde milieubelasting naar grond- en oppervlaktewater (mbp/ha) in gras voor de grondwaterbeschermingsgebieden en verbreding. De rode lijn geeft de uitspoelingsnorm van 500 mbp/ha weer.

4.1.2.
Aardappelen

In 2019 waren de milieubelastingspunten in alle gevallen lager dan in het voorgaande jaar. In grondwaterbeschermingsgebieden ligt de milieubelasting grondwater veel dichter bij de somnorm dan in de periode 2016 – 2018. Zowel binnen grondwaterbeschermingsgebieden als in verbreding is de

milieubelasting nog wel boven de somnorm van 500 mbp/ha (Figuur 8). Vanwege de hoge ziektedruk in aardappelen is de norm echter moeilijk haalbaar. Het resultaat mag dus worden gezien als een mooie prestatie.

Er zijn een drietal verklaringen aan te wijzen voor dit resultaat:

- Ten eerste: Curzate M (mancozeb en cymoxanil) werd in 2018 veel gebruikt in de bestrijding van Phytophthora infestans. Dit middel veroorzaakt een hoge milieubelasting in grondwater. In 2019 is het nieuwe middel Zorvec Enicade (oxathiapiproline) gebruikt. De milieubelasting van dit middel is aanzienlijk lager, wat terug te zien is in Figuur 7.
- Ten tweede, konden door het droge voorjaar de intervallen tussen fungicidenbespuitingen worden vergroot. Er is daardoor minder gespoten. Hieraan heeft de projectadvisering in de afgelopen jaren zeker bijgedragen. In de Schoon Water begeleiding leggen we veel nadruk op het gebruik van Beslissings Ondersteunde Systemen (BOS), om in periodes met lage infectiekans bespuitingen uit te stellen. In het uitzonderlijk droge jaar 2018 confronteerde we telers met hun onderlinge grote verschillen in spuitschema en met het geld wat telers hadden uitgespaard die op hun BOS systeem vertrouwden. Vanuit de handel wordt juist vaak benadrukt om 'niet te ver uit het schema te lopen', waardoor onnodig veel telers toch bang zijn om langere intervallen aan te houden.
- Ten derde, dragen fungiciden Narita (difenoconazool in verbreding) en Carial Star (mandipropamid en difenoconazool in de grondwaterbeschermingsgebieden) sterk bij aan de milieubelasting in het grondwater. Deze middelen worden gebruikt tegen bladvlekkenziekte Alternaria. Vooral late bespuitingen vanaf september verhogen de milieubelasting, omdat middelen dan makkelijker uit spoelen door een gemiddeld hoger neerslagoverschot. In 2019 viel het groeiseizoen anders uit, waardoor bespuitingen al in augustus in plaats van september plaatsvonden.

In het oppervlaktewater dragen herbiciden met de werkzame stof diquatdibromide sterk bij aan de milieubelasting. Het gaat dan om de middelen Reglone en Mission 200. Deze middelen zijn in 2020 niet meer toegelaten. Reglone is in 2019 iets minder vaak gespoten dan in 2018 (2,4 tegenover 3,2% van de bespuitingen). Ook de herbicide Arcade (metribuzin en prosulfocarb) heeft een hoge belasting voor het oppervlaktewater en is veel gebruikt. Wat opvalt is dat deze middelen in grondwaterbeschermingsgebieden vaak met een lagere dosering zijn gespoten. Telers zijn zich dankzij het project bewust van de hoge belasting van deze middelen en proberen daar zoveel mogelijk rekening mee te houden.

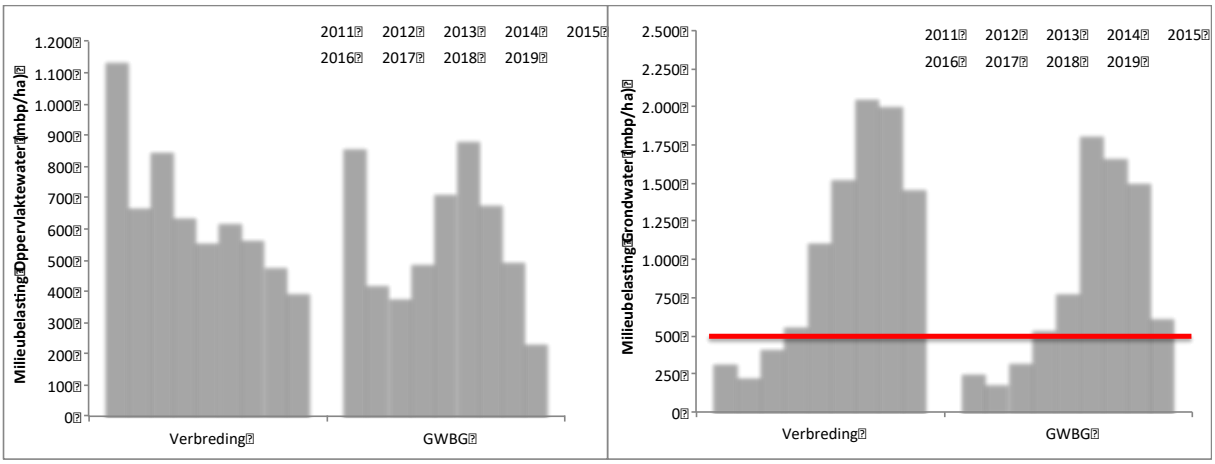

Figuur 8. Gemiddelde milieubelasting naar grond- en oppervlaktewater (mbp/ha) in de aardappelteelt voor de grondwaterbeschermingsgebieden en verbreding.
De rode lijn geeft de uitspoelingsnorm van 500 mbp/ha weer.

4.1.3.
Boomkwekerij

Binnen boomkwekerij vallen o.a. vruchtbomen, laanbomen, buxus, taxus, beuk en rozen. Boomteelt bestaat dus uit verschillende gewassen en valt in Schoon Water in de categorie 'moeilijk gewas'. Deelnemers krijgen in de grondwaterbeschermingsgebieden daarom extra individuele begeleiding, naast de groepsbegeleiding. Na de piek in 2018 is de milieubelasting naar het grondwater licht afgenomen, maar nog wel boven de norm (Figuur 9). De milieubelasting wordt voor beide deelprojecten met name veroorzaakt door bespuitingen met herbiciden. De laatste jaren zijn minder breedwerkende middelen beschikbaar, waardoor wortelonkruiden de kans kregen om zich snel te vermeerderen. Deze kunnen alleen worden aangepakt met middelen die ook hoge milieubelasting hebben. Mechanische onkruidbestrijding is voor deze wortelonkruiden geen goed alternatief, omdat die de verspreiding kan versterken. Er wordt gewerkt aan alternatieve teeltsystemen, met voorrang voor de grondwaterbeschermingsgebieden.
Er waren dit jaar slechts enkele bespuitingen nodig met insecticiden en fungiciden door de relatief gunstige weersomstandigheden en vermindering van het areaal buxus. De vraag naar buxus in de handel is sterk vermindert door opkomst van de buxusmot.

Op gebied van oppervlaktewater blijft de milieubelasting voor beide projecten laag. Dit komt mede door middelkeuze voor minder belastende middelen. Dit kwam door het droge voorjaar en de daling van het areaal buxus, waar veel fungiciden in nodig waren. Daarnaast zijn er beperkingen op de inzet van belastende middelen als Butisan S (metazachloor), Mirage Plus (prochloraz en folpet) en Spirit (tebuconazool en folpet). Hierdoor is ook het aandeel bespuitingen boven de 100 mbp/ha per bespuiting laag, namelijk 1% voor verbreding en geen overschrijdingen in de grondwaterbeschermingsgebieden.

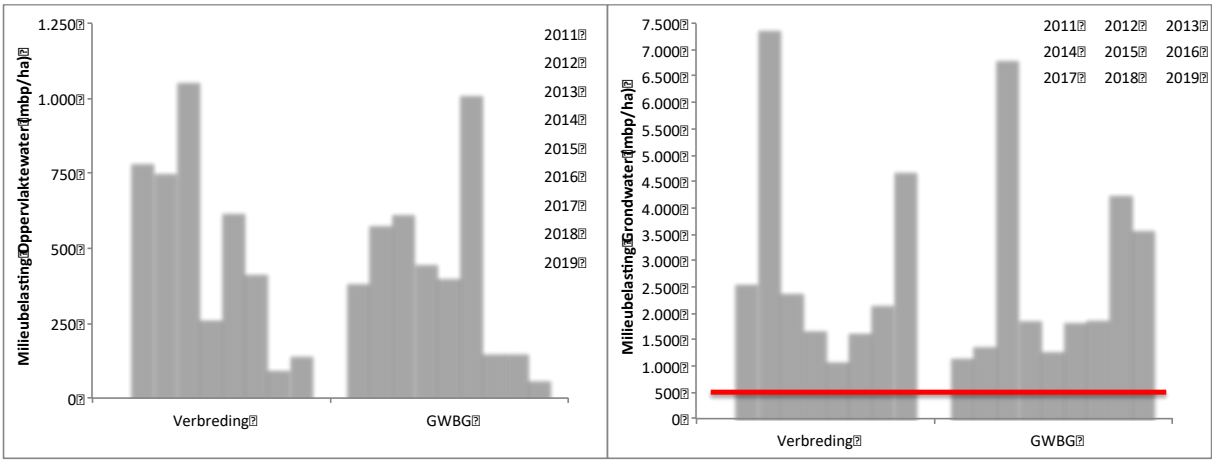

Figuur 9. Gemiddelde milieubelasting naar grond- en oppervlaktewater (mbp/ha) in boomteelt voor de grondwaterbeschermingsgebieden en verbreding.
De rode lijn geeft de uitspoelingsnorm van 500 mbp/ha weer.

4.1.4.
Asperge

In 2019 is de milieubelasting voor het grondwater van asperge gestegen ten opzichte van de lage waarden van 2018 (zie figuur 10). De milieubelasting is in lijn met die van de periode voor 2018, maar blijft lager dan in de piekjaren. Dit komt door een hoger gebruik van herbiciden. De Schoon Water aspergetelers lopen voorop met het gebruik van mechanische onkruidbestrijding, waarvoor 2018 ook nog eens een uitzonderlijk goed jaar was. Onkruid dat in 2018 is ontsnapt aan mechanische onkruidbestrijding heeft zich echter uitgezaaid. Deze zaadbank zorgde dit jaar voor meer problemen. Daarnaast viel regen in 2019 op een voor de aspergetelers ongunstig moment: mechanische bestrijding was daardoor minder mogelijk. Telers hebben deze waar mogelijk met deelbespuitingen aangepakt in plaats van een volveldbesspuiting.

In de verbreding is naast een stijging in het gebruik van herbiciden ook meer gebruik gemaakt van fungiciden als Score 250 EC (difenoconazol) en Luna Sensation (trifloxystrobin en fluopyram). Dit komt door het warme, maar wisselvallige einde van de zomer.

Voor de belasting van het waterleven blijft de dalende trend zichtbaar, al is het een stijging ten opzichte van het uitzonderlijke jaar 2018. Het aandeel bespuitingen boven de 100 mbp/ha bleef, net als in 2018, 5% in verbreding. De relatieve stijging in milieubelasting komt, net als voor grondwater, door een groter aantal bespuitingen met herbiciden.

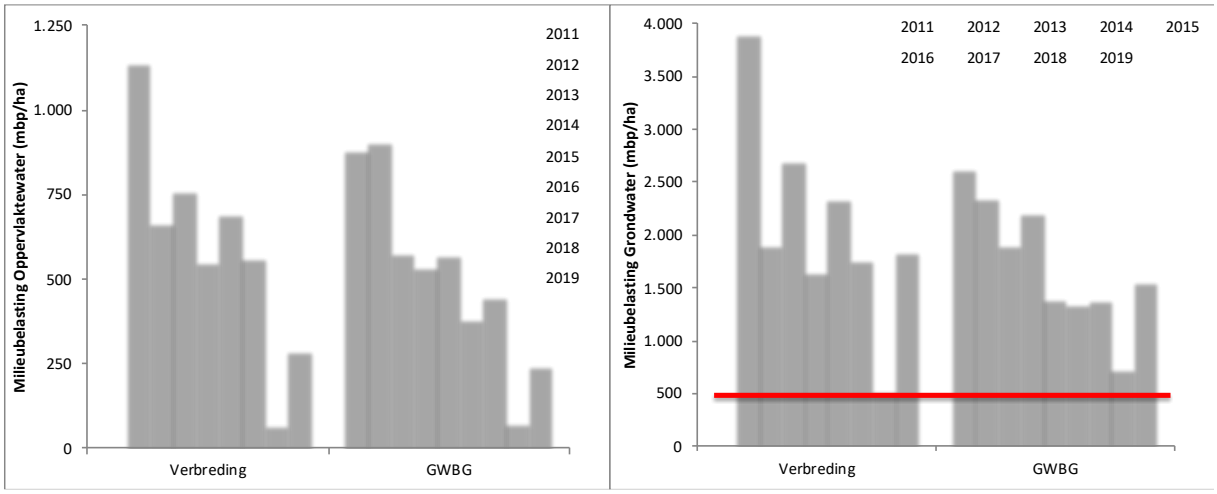

Figuur 10. Gemiddelde milieubelasting naar grond- en oppervlaktewater (mbp/ha) in asperge voor de grondwaterbeschermingsgebieden en verbreding. De rode lijn geeft de uitspoelingsnorm van 500 mbp/ha weer.

4.1.5.
Prei

De milieubelasting naar het oppervlaktewater en naar het grondwater is gedaald ten opzichte van het voorgaande jaar (figuur 11). Dit komt doordat telers minder bespuitingen met herbiciden, insecticiden en fungiciden uitvoerden. Er is echter geen daling zichtbaar ten opzichte van de periode 2011 – 2017.
Er zijn verschillende verklaringen voor de daling ten opzichte van 2018, zoals de trips die in 2018 moeilijk te beheersen. De Schoon Water adviseurs hebben de telers geadviseerd daarom alert te zijn en tijdig in te grijpen, waardoor de populatie in 2019 goed te beheersen was en er minder insecticiden zijn toegepast. Sommige telers geven aan dat ze door schoffelen bespuitingen met herbiciden hebben kunnen verminderen. Vanuit Schoon Water blijft aandacht gericht op mogelijkheden voor mechanische bestrijding Ook geven telers aan dat de schimmeldruk in 2019 vrij laag was.
Het areaal van een teler die vaak een relatief hoge milieubelasting heeft, is in 2019 flink gedaald. Ook daardoor zijn de gemiddelden gedaald.

Voor grondwater geven vooral insecticide Tracer (spinosad), fungicide Luna Experience (tebuconazool en fluopyram) en herbicide Butisan S (metazachloor) een hoge belasting. De belasting van het oppervlaktewater is met name te wijten aan de insecticiden Tracer (spinosad) en Karate Zeon (lambda-cyhalothrin) en de herbiciden Bromotril 250 SC (bromoxynil) en Lentagran WP (pyridaat). Bij Tracer gaat het om enkele hoge doseringen. Karate Zeon en Bromotril worden breed ingezet. Alle voorgenoemde middelen zijn minder toegepast in 2019.

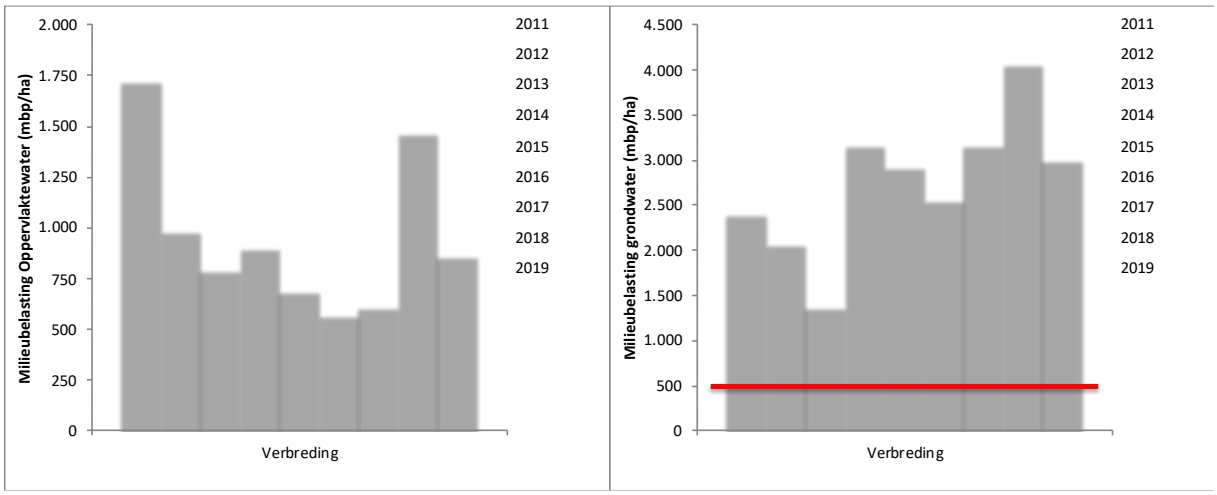

Figuur 11 Gemiddelde milieubelasting naar grond- en oppervlaktewater (mbp/ha) in prei voor de verbreding. De rode lijn geeft de uitspoelingsnorm van 500 mbp/ha weer.

4.1.6. Sperzieboon

In 2019 is de belasting naar het oppervlaktewater als gevolg van de sperziebonenteelt weer ver onder de 100mbp/ha (zie figuur 12). Er zijn slechts twee bespuitingen boven de norm van 100 mbp/ha per bespuiting uitgekomen, namelijk herbicide Reglone Bold (diquatbromide). Dit was soms nodig om onkruid af te branden voor opkomst van de bonen. Vanaf 2020 is Reglone Bold niet meer toegelaten en door een grote teler is in 2019 geëxperimenteerd met mechanische onkruidbestrijding (aangepaste wiedeg). In 2020 demonstreren ze dit aan de rest van de groep, die aangaf hiervoor interesse te hebben.

Voor grondwater is de milieubelasting in lijn gebleven met voorgaande jaren, maar licht gestegen ten opzichte van 2018. Het meest belastende middel blijft fungicide Luna Privilege (fluopyram). Deze wordt preventief ingezet om verdere bespuitingen uit te sparen. Gedurende de zomer van 2019 was de weersvoorspelling vaak wisselvallig, waardoor de bespuiting met fungiciden nodig was. De keuze hiervoor werd medebepaald door de weerpaal en app waar de groep toegang toe heeft. Door dit beslissingsondersteunende systeem zijn extra bespuitingen uitgebleven. In plaats van twee keer heeft een deel van de Schoon Water telers op basis van de weerpaal en app ervoor gekozen om slechts één bespuiting met Luna Privilege uit te voeren.

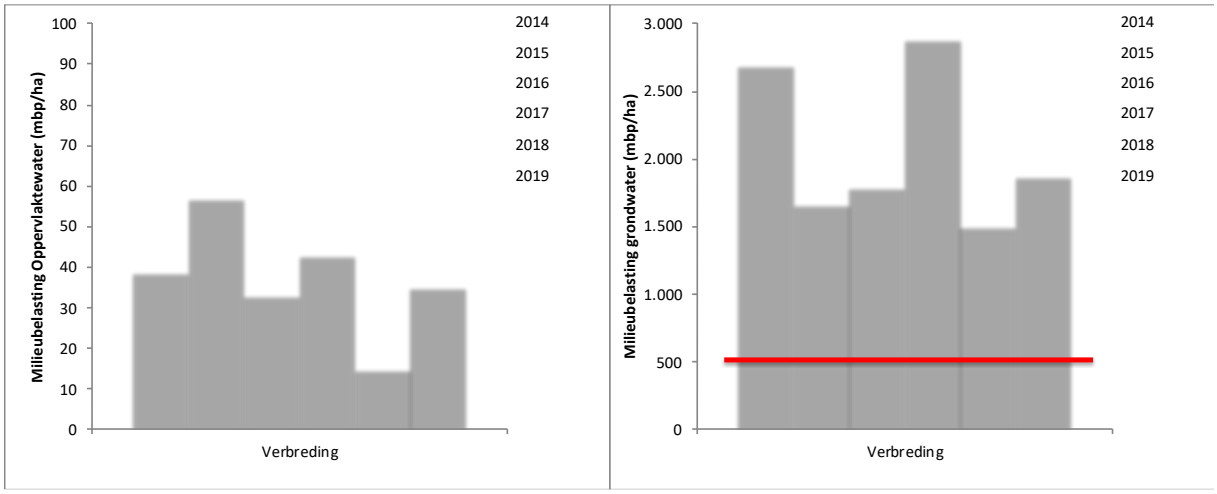

Figuur 12. Gemiddelde milieubelasting naar grond- en oppervlaktewater (mbp/ha) in sperzieboon voor de verbreding. De rode lijn geeft de uitspoelingsnorm van 500 mbp/ha weer.

4.1.7. A ardbei

In de aardbeienteelt wordt veel gebruik gemaakt van luchtondersteuning. Dat leidt tot een emissiereductie die goed te zien is in de lage milieubelasting naar oppervlaktewater. Het gemiddelde van 2014 tot 2019 ligt onder de 100 mbp/ha en er zijn geen overschrijdingen van de norm van 100 mbp per ha per bespuiting. Wat betreft grondwaterbelasting blijft aardbei een lastig gewas. Er zijn veel ziektes, zoals meeldauw en vruchtrot, die door het wisselvallige weer extra moesten worden bestreden. Hiertegen worden Luna Privilege (fluopyram) en Luna Sensation (fluopyram en trifloxy-strobine) gespoten, welke sterk uitspoelen naar grondwater. In tegenstelling tot voorgaande jaren zijn weinig insecticiden gebruikt. Dit komt mede door monitoring en wegvangen van de suzuki-fruitvlieg.

Steeds meer telers gaan naar overdekte teelt: in kas en stellingen. Sinds 2013 is wettelijk bepaald dat telers met stellingen of trayvelden water moeten recirculeren. Bestrijdingsmiddelen in dit water zullen dus ook niet uitspoelen naar het grondwater. Sinds 2017 is de steekproef onder de verschillende groepen telers (vollegrond, stellingen, kas) niet groot genoeg om relevante cijfers weer te geven. Daarnaast wisselt de samenstelling van de telers teveel. Daarom is ervoor gekozen vanaf 2017 geen resultaten weer te geven.

Aardbeienteelt in de vollegrond verdwijnt langzaam uit Brabant. Afnemers hebben voorkeur voor fruit uit stellingteelt of kas, waardoor de toch al lage prijzen nog verder gezakt zijn voor vollegrondstelers. Om het grond- en oppervlaktewater schoon te houden, wordt met Schoon Water daarom aandacht besteed aan verder advisering op het gebied van stellingenteelt en water. Hierbij is gekozen voor individuele begeleiding, om concreet de aandachtspunten per bedrijf aan te kunnen pakken. Centraal tijdens deze gesprekken staan waterzuivering en hergebruik van het gezuiverde water. Door een goed zuiverings-systeem wordt de uitstoot van gewasbeschermingsmiddelen naar het grondwater teruggebracht naar bijna nul. Een aantal aardbeientelers maakt de overstap naar telen onder certificaat 'On the way to PlanetProof', een mooie manier van borging voor de Schoon Water aanpak.

4.1.8. Gilzerbaan

Sinds juni 2018 is regio Gilzerbaan (bij Tilburg) een grondwaterbeschermingsgebied. 2019 was het eerste jaar waarin advies is gegeven aan de deelnemers. Het effect hiervan was te zien in alle gewassen, met een duidelijke daling ten opzichte van het voorgaande jaar (Figuur 13).

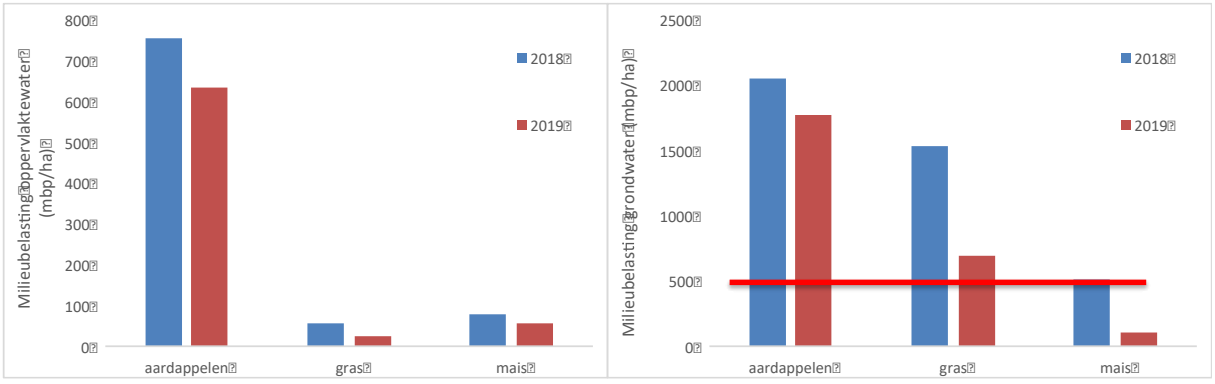

Figuur 13. Gemiddelde milieubelasting naar oppervlakte- en grondwater (mbp/ha) in aardappelen, gras en maïs in nieuw grondwaterbeschermingsgebied Gilzerbaan (Tilburg) in 2018 en 2019.
De rode lijn geeft de uitspoelingsnorm van 500 mbp/ha weer

De telers binnen het nieuwe grondwaterbeschermingsgebied Gilzerbaan scoren hoger dan de andere grondwaterbeschermingsgebieden en verbreding voor de aardappel-, gras- en maisteelt wat betreft milieubelasting naar oppervlaktewater en grondwater (zie figuur 14 hieronder). Dit laat zien dat er nog winst te behalen valt. Met individuele begeleiding en groepsbijeenkomsten is de verwachting dat Gilzerbaan de andere deelprojecten kan naderen.

De bespuitingen met hoogste individuele milieubelasting hebben plaatsgevonden in gras. Gezien het grote areaal van gras, bijna 300 ha, valt voor dit gewas veel milieuwinst te behalen op grondwater. In de aardappelteelt is de hoge belasting voor het grondwater met name te wijten aan het gebruik van fungiciden.

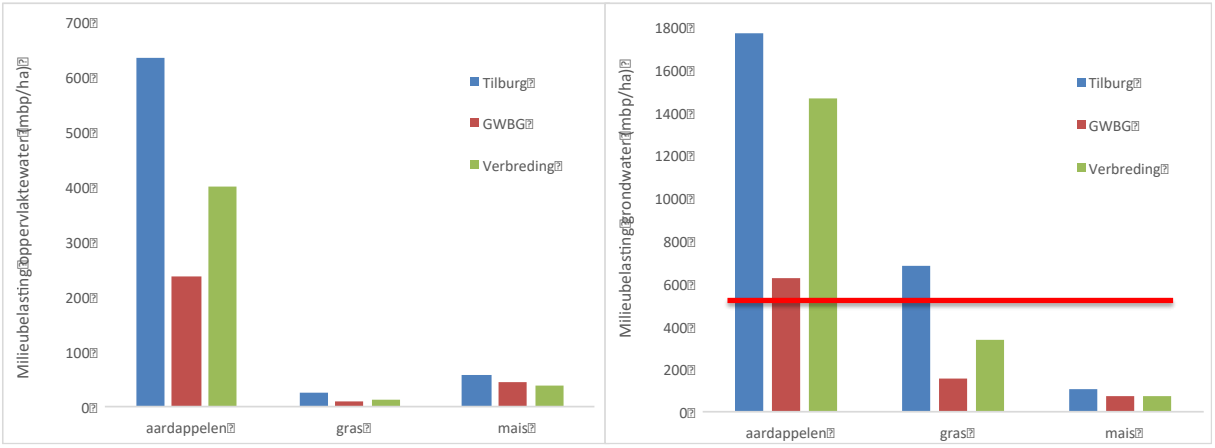

Figuur 14. Gemiddelde milieubelasting naar oppervlakte- en grondwater (mbp/ha) in 2019 in aardappelen, gras en maïs in nieuw grondwaterbeschermingsgebied Gilzerbaan (Tilburg), de overige grondwaterbeschermingsgebieden en verbreding. De rode lijn geeft de uitspoelingsnorm van 500 mbp/ha weer.

4.2. Gemeenten en sport- en recreatieterreinen

Verhardingen en groen
De activiteiten vanuit Schoon Water binnen de Schoon-Watergemeenten staan in het teken van het verankeren van chemievrij beheer.
Toepassing van chemische middelen op verhardingen en in het groen is niet meer toegestaan. Alle gemeenten onderhouden hun verhardingen en groen chemievrij. Dit maakt dat het niet meer nodig is te rapporteren over het gebruik op verhardingen in de Schoon-Watergemeenten. Waar nodig wordt wel informatie gedeeld over chemievrij beheer, en is op www.schoon-water.nl het forum beschikbaar voor vragen.

Sportvelden
Binnen de grondwaterbeschermingsgebieden maakten op 1 na alle gemeenten in 2019 geen gebruik meer van chemie op de sportvelden. Alleen Waalre gebruikt nog van chemie op hun sportvelden (zie tabel 2). Waalre heeft t/m 2017 geen chemie op sportvelden gebruikt. Zowel in 2018 als in 2019 is een beperkte hoeveelheid Primstar en Dicophar (o.a MCPA) gebruikt.

In 2019 is gewerkt aan het verder terugbrengen van het gebruik van gewasbeschermingsmiddelen op gemeentelijke sportaccommodaties. Concreet zijn de volgende acties uitgevoerd:

- Bergen op Zoom is bezocht en geadviseerd over beheer. Men werkt volgens de Schijndelse methode en is in 2019 begonnen met snijden. Dit wordt tweemaal per maand gedaan, gevolgd door wiedeggen en vegen. De ervaring is dat door het lange voetbalseizoen (tot half juni) te weinig tijd is voor groot

onderhoud. Dit wordt opgelost door het uitvoeren van 'semi-renovatie' en dat geeft ook voldoende resultaat. Er zijn verschillende meststoffen uitgeprobeerd.

- Roosendaal is bezocht en het sportveldenbeheer is besproken. De gemeente gebruikte in t/m 2017 nog een beperkte hoeveelheid chemische middelen op sportvelden. Vanaf 2018 is geen chemie meer gebruikt binnen de grondwaterbeschermingsgebieden. Er wordt een pilot gedaan met het gebruik van microleven en verschillende meststoffen op 3 velden. Dit loopt goed.
- De gemeente Helmond is bezocht en het chemievrij beheer is besproken.

Naast deze bezoeken is er telefonisch contact geweest met de gemeente Eindhoven. Deze gemeente werkt volledig chemievrij en gaf aan geen behoefte meer te hebben aan begeleiding.

Een aandachtspunt is de afstemming van het sportveldenbeheer tussen de terreinbeheerders van de gemeenten en de vereniging enerzijds en anderzijds de gemeentebesturen. Er spelen meerdere belangen om wel of niet te investeren in een andere – chemievrije – aanpak. Terreinbeheerders zijn veelal praktische mensen terwijl het ook om strategische en tactische keuzes gaat. Een chemievrije aanpak speelt ook in op de onderstaande doelen.

- Klimaatveranderingen (investeren in beregening versus een gezonde bodem door andere meststoffen).
- Stimuleren van biodiversiteit (hoe kunnen we natuurlijke vijanden stimuleren).
- Het belang van bewegen voor inwoners (een gezonde grasmat zorgt voor een langere speelduur).

Deze aspecten verdienen aandacht binnen Schoon Water.

Figuur 15: Foto's bezoek sportvelden in Bergen op Zoom, oktober 2019

Op 4 april 2019 is een bijeenkomst georganiseerd voor recreatieondernemers en sportveldbeheerders getiteld 'Recreatie en sport; op weg naar chemievrij beheer'. De verschillende presentaties gaven een breed beeld van het belang van schoon water, de wetgeving en de wijze waarop chemievrij beheer wordt opgepakt door de recreatieve sector en op de sportvelden van de gemeente Laarbeek. Zie onderstaande link voor een overzicht van de verschillende presentaties:
https://www.schoon-water.nl/2019/04/12/verslag-bijeenkomst-recreatie-en-sport-op-weg-naar-chemievrij-beheer/

Elf gemeenten (te weten Bergeijk, Bergen op Zoom, Bladel, Den Bosch, Eersel, Eindhoven, Haaren, Helmond, Laarbeek, Oss en Veldhoven) gebruikten in 2019 ook op sportvelden buiten grondwaterbeschermingsgebieden geen chemische middelen meer. Dit is een duidelijke verbetering ten opzichte van 2018, toen maar zes gemeenten op sportvelden buiten de grondwaterbeschermingsgebieden chemievrij werkten.
In de winter van 2019-2020 is het beheer (eventuele middelengebruik) van groen en sport in alle SW-gemeenten geïnventariseerd voor deze rapportage. Uit de inventarisatie komt naar voren dat binnen gemeenten vaak personele wisselingen plaatshebben en dat hierdoor het thema 'chemievrij beheer van sportvelden' in sommige gevallen van de radar verdwijnt. Dit maakt dat het belangrijk is de gemeenten vanuit Schoon Water hierop aan te spreken, en scherp te houden. Resultaten staan weergegeven in onderstaande tabel, waarbij de ontwikkeling sinds 2018 wordt weergegeven.

Tabel 1: Onkruidbestrijdingsmethoden binnen en buiten de grondwaterbeschermingsgebieden (GWBG) op sportvelden in de gemeenten in 2018 en 2019.

	Binnen de GWBG		Buiten de GWBG	
Gemeente	**2018**	**2019**	**2018**	**2019**
Bergeijk	Geen GWBG	Geen GWBG	Chemisch	Niet-chemisch
Bergen op Zoom	Chemisch	Niet -chemisch	Chemisch	Niet-chemisch
Bladel	Niet-chemisch	Niet -chemisch	Niet-chemisch	Niet-chemisch
Cranendonck	Geen GWBG	Geen GWBG	Chemisch	Chemisch
Eersel	Niet-chemisch	Niet-chemisch	Niet-chemisch	Niet-chemisch
Eindhoven	Niet-chemisch	Niet-chemisch	Niet-chemisch	Niet-chemisch
Haaren	Geen GWBG	Geen GWBG	Niet-chemisch	Niet-chemisch
Helmond	Niet-chemisch	Niet-chemisch	Chemisch	Niet-chemisch
Laarbeek	Niet-chemisch	Niet-chemisch	Niet-chemisch	Niet-chemisch
Loon op Zand	Geen GWBG	Geen GWBG	Chemisch	chemisch
Oss	Niet-chemisch	Niet-chemisch	Chemisch	Niet-chemisch
Roosendaal	Niet-chemisch	Niet-chemisch	Chemisch	Chemisch
's-Hertogenbosch	Geen GWBG	Geen GWBG	Chemisch	Niet-chemisch
St. Michielsgestel	Niet-chemisch	Niet-chemisch	Chemisch	Chemisch
Veldhoven	Niet-chemisch	Niet-chemisch	Niet-chemisch	Niet-chemisch
Waalre	Chemisch	Chemisch	Chemisch	Chemisch
Waalwijk	Geen GWBG	Geen GWBG	Chemisch	chemisch

Golfbanen
In 2018 is gestart met de begeleiding van in totaal vier golfbanen. Het betreft het Efteling Golfpark (waarmee al sinds 2016 wordt samengewerkt), Golfpark Prise d'eau, Golf Wouwse Plantage en Golfclub Midden-Brabant. In 2019 zijn in februari en in het najaar gezamenlijke bijeenkomsten met de vier golfbanen georganiseerd, waar informatie en ervaringen werden uitgewisseld.

In praktijk zien we een afname van het gebruik van met name herbiciden en insecticiden in de tijd (zie tekstbox), en 1 van de 4 golfbanen werkt ondertussen volledig chemievrij. Met name schimmels (DollarSpot en fusarium) blijken nog moeilijk beheersbaar op golfbanen zonder gebruik te maken van fungiciden. De golfbanen werken hier wel aan, o.a. door te zorgen dat er 'licht en lucht' op de baan komt (o.a. door te snoeien), waardoor het risico op schimmels kleiner wordt. Dit is echter niet afdoende. De Efteling accepteert dat deze schimmelplekken er zijn. Zij gebruiken helemaal geen pesticiden meer. De andere banen vinden dit (nog?) niet acceptabel.
NB. Ook engerlingen vormen soms een probleem. Tot en met 2018 mocht hiertegen Merit Turf worden ingezet. Vanaf 2019 is dit verboden. Het gebruik van insecticiden is daarmee gestopt.
Het afgelopen jaar is door stagiair Jack Grehan een onderzoekje uitgevoerd of het vóórkomen van fusarium op de vier golfbanen te correleren valt aan nutriëntengehalten in bodem en gras. Hier kwam helaas geen helder beeld uit naar voren. Ook heeft hij een enquête uitgezet onder leden van de vier golfclubs. De resultaten laten zien dat het informeren en betrekken van de golfers kan bijdragen aan meer begrip voor chemievrij werken en daarmee aan het doel van Schoon Water om het grond- en oppervlaktewater schoon te houden. Zie onderstaande link voor het rapportje met meer informatie over de studie van Jack:
https://www.schoon-water.nl/2019/10/21/informeren-van-golfers-draagt-bij-aan-beter-begrip-voor-chemievrij-werken/

Op 9 april 2019 is een bijeenkomst georganiseerd voor alle Brabantse golfbanen. Hier heeft o.a. De Enk (die het beheer uitvoert op golfbaan Prise d'eau) toegelicht hoe zij toewerken naar chemievrij beheer en welke onderzoekjes ze hiervoor uitvoeren. Zie de link voor een verslag van deze bijeenkomst en de presentaties:
https://www.schoon-water.nl/2019/04/12/verslag-bijeenkomst-pesticidevrij-beheer-golfbanen-belemmering-of-kans/

Per baan zien we de volgende ontwikkeling:

- Golfbaan Wouwse Plantage was bij de start van het project nog niet bezig met pesticidevrij beheer en er werd gebruik gemaakt van pesticiden tegen onkruiden, schimmels en engerlingen. Ook in 2018 was dit nog het geval. In 2019 zijn flinke stappen gezet; er is alleen nog eenmalig gespoten tegen schimmels. Het totaal gebruik is teruggelopen van een totaal van meer dan 200 liter bestrijdingsmiddelen in 2017 en 2018 naar 20 liter in 2019.
- Golfbaan Prise d'eau (in grondwaterbeschermingsgebied Gilzerbaan) is al langer bezig met het zoeken naar alternatieven voor pesticiden. In 2018 werd nog eenmaal gespoten tegen schimmels en werd pleksgewijs onkruid bestreden. In 2019 is alleen eenmaal tegen schimmels gespoten.
- Golfbaan Midden-Brabant gaf aan bij de start van het project (in 2018) dat chemievrij werd gewerkt. In praktijk bleek dit niet volledig het geval. Pleksgewijs wordt tegen onkruiden gespoten en de laatste jaren is ook eenmalig tegen schimmels gespoten.
- Golfbaan de Efteling heeft in 2017 voor het laatst een herbicide ingezet. Sindsdien wordt helemaal chemievrij gewerkt. Voor de bestrijding van schimmels wordt o.a. met ijzersulfaat gewerkt.

Als 'uithangbord' dat de golfbanen streven naar chemievrij werken, is op elke golfbaan een insectenhotel geplaatst, met daarbij een informatiebord over het belang van chemievrij beheer voor schoon water.

Figuur 16: Insectenhotel dat is geplaatst op golfbaan Prise d'Eau

5

Communicatie

Gerichte communicatie is van groot belang voor Schoon Water voor Brabant. Het toont de successen en biedt algemene informatie over het project; zowel aan deelnemers aan het project als aan anderen binnen en buiten Brabant. Daarnaast heeft het zichtbaar maken van de opgedane ervaringen buiten Brabant invulling gegeven aan de Green Deal 'Schoon Water voor Nederland'.
In dit hoofdstuk geven we een overzicht van de belangrijkste communicatie-uitingen vanuit het project in 2019.

5.1. Algemene communicatie

Website
In 2019 hebben 9.598 gebruikers de Schoon-Waterwebsite bezocht, een stijging van maar liefst 1.399 ten opzichte van 2018. Er zijn 25 dagen geweest met meer dan 50 bezoekers per dag. Een aantal interessante voorbeelden van activiteiten op die dagen staan in tabel 3 hieronder.

Tabel 3: Activiteiten op piekdagen www.schoonwater.nl

Datum	Aantal gebruikers	Bericht
29 maart	68	Nieuwe Onkruidwijzer is uit
9 april	85	Bekendmaking uitzonderingen gewasbescherming open ruimte
18 juni	66	Meerkosten duurzaam telen

De berichten zijn grotendeels verspreid over het jaar uitgebracht, waardoor het hele jaar aandacht is geweest voor Schoon Water voor Brabant, al valt het meeste bezoek in het voorjaar en de zomer (zie figuur 17). Van de 9.598 gebruikers keert 7,5% meerdere malen terug op de website. De gemiddelde gebruiker spendeert 58 seconden op de website, in 1,15 sessies en bezoekt 3,27 pagina's per sessies; resulterend in 36.176 paginaweergaves.
Opvallend is het bijzonder lage bouncepercentage (gebruikers die meteen weer wegklikken), in combinatie met de gebruikscijfers is de aanname dat bezoekers heel gericht informatie zoeken en vinden op de site, waarschijnlijk omdat in mailings en berichten op sociale media altijd deeplinks worden gebruikt.

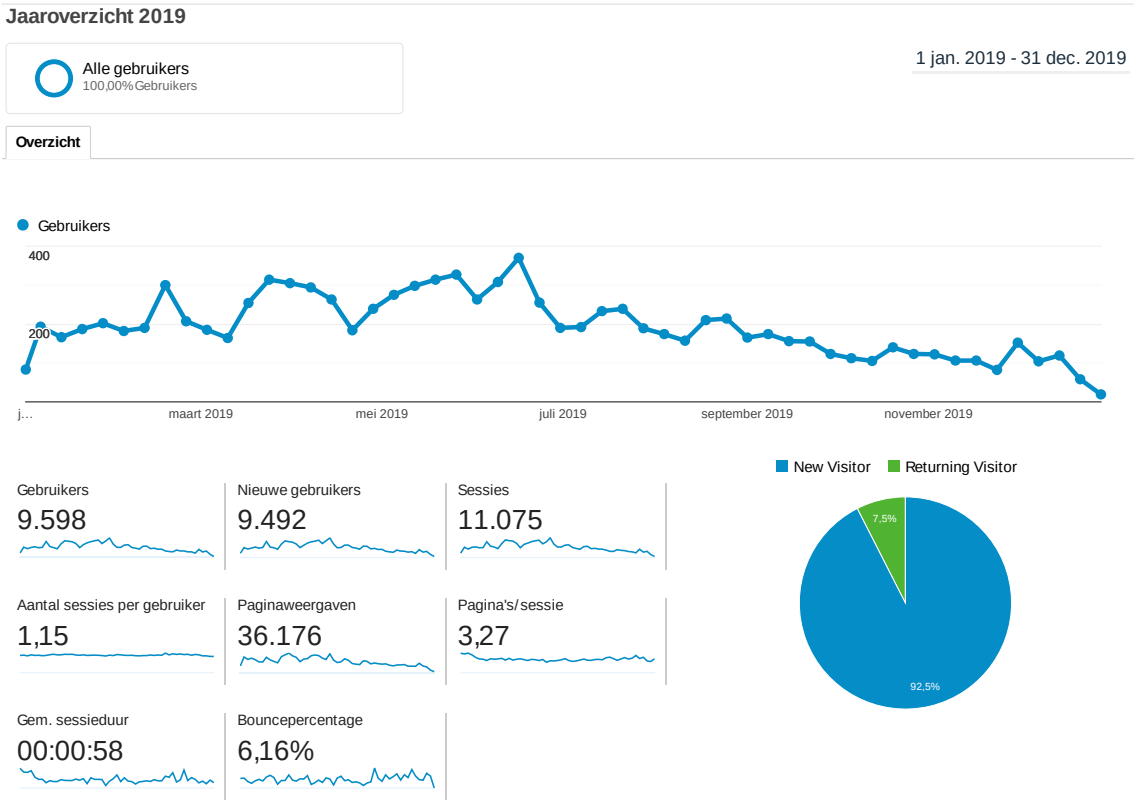

Figuur 17: Gebruikers per week op http://www.schoon-water.nl/ 2019. Bron: Google Analytics

Inhoud website

Gewasbescherming, met name tegen onkruid, was in 2019 weer een belangrijk item. De forumvraag over het gebruik van de huis-tuin-en keukenmiddelen/biociden chloor, azijn en zout is extreem veel bekeken in vergelijking met 2018 (toen nog geen 400 keer, nu ruim 4.000 keer!). Ook de forumvraag over onkruidbestrijding op het erf is zeer goed bekeken, dit jaar nieuw in de top 10. Ook nieuw – uiteraard -in de top 10 staat de pagina met de resultaten van de succesvolle bezemactie in Zeeland in 2018.
De conclusie is dat zowel burgers, agrariërs als professionals de Schoon-waterwebsite weten te vinden voor antwoorden op hun vragen.

Tabel 4 Top 10 best bekeken pagina's op schoon-water.nl voor Brabant in 2019

Pagina	Aantal weergaven	Gemiddelde tijd op pagina (min)
Home	4.756	0:31
Forumvraag/gebruik-chloor, azijn zout	4.328	0:13
Forum	1.032	0:18
SW Brabant (categorie)	957	0:17
Het programma	723	0:33
Forumvraag/onkruidbestrijding-erf	706	0:18
Doelgroepen	687	0:31
Tips tegen onkruid	642	0:14
Resultaten	599	0:26
Bezemactie Zeeland 2018	569	1:13

Zoekwoorden
Op de site zijn 189 zoektermen gebruikt. Met behulp van de zoekmachineconsole zijn ook de zoekwoorden bekend waarmee gebruikers op de site komen. Dit jaar is de Schoon-Watersite met 1.099 zoektermen 18.687 keer in de zoekresultaten weergegeven en er is 1.339 keer geklikt op een zoekresultaat. Dit is minder dan vorig jaar, waarschijnlijk omdat gebruikers vaker door deeplinks (op sites van projectpartners, op sociale media en in e-mailings) op de site komen. Schoon-water.nl wordt vooral getoond bij zoektermen met namen en doseringen van gewasbeschermingsmiddelen/werkzame stoffen en hun dosering, namen van deelnemers, onkruidbestrijding en biociden. In het teeltseizoen wordt het meest gezocht; ook dat is zeer verklaarbaar, gezien de meest gebruikte zoektermen.

De meeste deelnemers vinden de site via zoekmachine Google. Dit geeft het belang van de juiste zoekwoorden weer: door de juiste termen te koppelen aan een bericht is de kans groter dat een pagina gevonden wordt en blijft de hele website hoog genoteerd in de organische zoekresultaten. De namen van de middelen, de werkzame stoffen en de doseringen worden vooral gespecificeerd in de jaarrapportages op de site, die zijn dus uitermate belangrijk!

Verwijzers
De meeste gebruikers (ruim 70%!) komt via de organische zoekresultaten van Google op de site. In combinatie met het lage bouncepercentage is de conclusie dat de zoekmachineoptimalisatie bijzonder goed in orde is.
Ruim 15% van de gebruikers komt direct (url typen) op de site. Beste doorverwijzende website (5% van totaal aantal gebruikers) is OnkruidVergaat.nl. Mailings in Laposta zijn goed voor ruim 2% van de doorverwezen gebruikers. De rest van de gebruikers (circa 10%) komt met name via andere doorverwijzers op de site terecht: Facebook, Twitter, Brabantwater.nl, andere zoekmachines, LinkedIn en clm.nl op de site terecht.

Facebook
Ook op de Schoon-Waterfacebookpagina plaatsen we berichten over interessante activiteiten binnen Schoon Water. Zie figuur 15 voor enkele voorbeelden.

Nieuwsbrief
In 2019 zijn in totaal drie digitale nieuwsbrieven (nummer 41 t/m 43) verstuurd aan alle deelnemers en geïnteresseerden in het project. De eerste nieuwsbrief, nummer 41, die verzonden werd in april, ging over een onderzoek van twee HAS-studenten naar de efficiëntie van verschillende bespuitingen, waaronder het zogenaamde 'Schoon Water recept'. Nieuwsbrief 42, uitgekomen in juni, had als hoofdthema de Green Deal Sport. Nieuwsbrief 43, verschenen in december, opende met het bericht dat het KWR rapport de noodzaak van projecten als Schoon Water onderstreept.

Twitter
Het Twitteraccount @overSchoonWater heeft 654 volgers. We tweeten over alle interessante activiteiten binnen Schoon Water en aan het project gelieerde zaken; bijvoorbeeld tijdens bijeenkomsten, over persberichten, films, teelttips, projectresultaten en tipkaarten. In 2019 zijn 53 berichten geplaatst en daarnaast is Schoon Water vermeld in 25 tweets van anderen. Twitter is een goed medium om op dezelfde dag nog een update van een evenement te geven (zie voorbeelden in figuur 18 op pagina 29 en 30).

Persberichten
Bekijk alle persberichten van 2018 op schoon-water.nl. Een goed voorbeeld is het persbericht over het onderzoek naar onkruidbestrijding door studenten van de HAS in Den Bosch. De methodiek die binnen Schoon Water wordt toegepast bleek het meest effectief én het goedkoopst!

Knipselkrant
Het project Schoon Water voor Brabant is ook in 2019 veelvuldig in de pers geweest. Zowel geprinte media als websites plaatsten artikelen met Schoon-Water-inbreng door CLM. In mei 2019 stond een mooi artikel in de Volkskrant, over chemievrij beheer bij voetbalclub Laarbeek.

Vanuit Schoon Water wordt ook de verbinding gelegd met afnemers en retail zoals Bakker Barendrecht, Nedato, Lamb Weston, AH en Jumbo. In het kader van duurzaamheid en markt heeft CLM Onderzoek en Advies het label PlanetProof gestimuleerd, en daarbij gepleit voor een meerprijs voor duurzamer geteelde producten. In een quick scan voor LNV is een inschatting gemaakt van de meerkosten.
Tegelijkertijd heeft CLM NGO's (onder andere Greenpeace) gestimuleerd om ook stelling te nemen in de discussie rond meerprijs en beloning van extra inspanningen. Dit heeft geleid tot een bezoek van Greenpeace-medewerker Herman van Bekkem aan het bedrijf van Schoon Water aardappelteler Dingeman Burgers. Hun gesprek over de meerkosten van duurzaam telen is terug te lezen in de Volkskrant (18 juni 2019).
Natuurlijk was Schoon Water present op de Agrarische Dagen in Someren (september 2019), het Foodlog-congres: Landbouw zonder chemie (april 2019) en op de Landbouwbeurs in Dronten (februari 2019). Daarnaast zijn de nodige bijeenkomsten en demonstraties voor agrariërs georganiseerd, verspreid over het jaar.
Tenslotte stond het chemievrije beheer van golfbanen en andere sport(gras)- en recreatieterreinen in 2019 volop in de belangstelling, met allerlei gratis bijeenkomsten, waar deelnemers kennis konden vergaren en tips en ervaringen uitwisselen.

Figuur 18 Voorbeelden berichten op de Schoon-Waterfacebookpagina in 2019

Figuur 16 Voorbeelden vermeldingen in tweets 2019

5.2.
Communicatie specifiek richting landbouw

In 2019 zijn 14 door Delphy-adviseurs opgestelde teelttips verspreid onder de agrarische deelnemers, per e-mail, Twitter en online geplaatst op de website. Deze tips bevatten informatie over de actuele situatie en zijn specifiek gericht op een bepaalde teelt. Enkele voorbeelden zijn:

- Boomteelt: vanggewassen Ecologisch Aandachtsgebied (19 maart)
- Wintertarwe: Afrijpingsziekten en luis (21 mei)
- Aardappelen: Insectenbestrijding consumptieaardappelen: natuurlijke vijanden (25 juni)
- Asperge: Papagaaienkruid (Amarant) (17 juli)
- Akkerbouw: Spuitboomhoogte in praktijk (23 juli)

Figuur 19: Teelttip over spuitboomhoogte (23 juli 2019).

Artikelen in de pers
In de landelijke pers verschenen artikelen over Schoon Water voor Brabant:

- 18 juni 2019: Volkskrant: Duurzame boer nauwelijks beloond voor groen werken
- 27 sept. 2019: Vollegrond: Milieubelasting 2018 flink omlaag, maar…
- 12 okt. 2019: Stal & Akker: 'Schimmel en onkruid zijn grote hobbels'.
- 16 okt. 2019: Spuitlicentie.nl: 'Afvoer restanten middelen moet standaard goed geregeld zijn'.
- 29 okt. 2019: Boerderij, Agriholland en Fruitteeltonline.nl: Onkruidbestrijding kan milieuvriendelijker en goedkoper.

Ook in de lokale pers was aandacht voor Schoon Water, onder andere voor de voorjaars- en scholencampagne en de aankondiging van de demodagen.

Fairway
Tijdens de Fairway bijeenkomst in september in Slovenië, is Schoon Water als een van de voorbeeldprojecten besproken. Binnen Fairway laten partijen uit verschillende Europese landen zien hoe zij te werk gaan om het drinkwater vrij te houden van gewasbeschermingsmiddelen en nitraat. Op de website van Fairway is een informatieflyer over Schoon Water te vinden.

Expertgroep en landbouwadviesgroep
In 2019 is er geen expertgroep meer samengekomen, nadat in 2018 al bleek dat hiervoor geen animo was. De landbouwadviesgroep is op 21 juni 2019 bijeengekomen op het bedrijf van Gerard Kouwenberg. Het thema 'Schoon Water en de markt' stond centraal. Welke mogelijkheden zijn er om als teler extra te worden beloond voor de extra duurzaamheidsmaatregelen die worden genomen?

5.3.
Communicatie specifiek richting niet-landbouw

Gemeenten en bewoners
EcoConsult heeft in 2019 contact gelegd of onderhouden, met individuele gemeenten en sport-verenigingen, over chemievrij beheer van de sportvelden. In individuele overlegronden is verder afgestemd hoe de gemeenten aan de slag willen en kunnen met chemievrij beheer van sportvelden.
Ook buiten de Schoon-Watergemeenten is gecommuniceerd over de schoonwateraanpak niet-landbouw. Er zijn in april 2019 twee informatiebijeenkomst georganiseerd voor alle Brabantse gemeenten, golfbanen, recreatiebeheerders en beheerders van sportvelden. Ook op andere plaatsen in het land was er aandacht voor chemievrij beheer en de ervaringen die hiermee zijn opgedaan in Brabant. Het project 'chemievrij beheer sport in Overijssel en Drenthe' en het Uitvoeringsprogramma Drentsche Aa, waarin gemeenten, sportvelden en bedrijven worden begeleid richting chemievrij beheer, zijn hier voorbeelden van.

Voorjaar 2019 zijn burgers via de media geïnformeerd over chemievrij beheer. Tevens zijn in 2019 lessen gegeven als onderdeel van de scholencampagne. Hierbij krijgen leerlingen van groep 6 t/m 8 van Brabant Water, CLM en Delphy gastlessen over hoe drinkwater geproduceerd wordt en hoe dat schoon te houden is. Zowel de burger- als de scholencampagne is uitgevoerd met Brabant Water. In 2019 zijn 8 scholen bezocht.

Pers- en nieuwsberichten op schoon-water.nl
In het afgelopen jaar zijn de volgende pers- en nieuwsberichten naar buiten gebracht over het chemievrij beheer door gemeenten, op sportvelden, golfbanen en recreatieterreinen:
- 29 mei 2019: Volkskrant: Sportvelden nog lang niet vrij van chemische middelen.
- 29 mei 2019: Volkskrant: ASV'33 voetbalt weer zonder gif
- juli 2019: Milieumagazine: Groener gras, sportvelden zonder een druppel chemie
- 22 okt. 2019: Greenkeeper: 'Tweederde van de golfers kent Green Deal Sport niet' (zie afbeelding 20 hieronder ter illustratie).

Figuur 17. Artikel in Greenkeeper van 22 oktober 2019.

Ook via twitterberichten (het account @overschoonwater) en Facebook zijn deze pers- en nieuwsberichten onder de aandacht gebracht.
Al deze berichten zijn te vinden op www.schoon-water.nl.
Persberichten zijn verstuurd naar media, vakbladen en ook geplaatst op de Schoon-Waterwebsite.

6

Conclusies

- Binnen Schoon Water daalt de milieubelasting voor grond- en oppervlaktewater in de meeste gewassen in 2019, of blijft gelijk t.o.v. voorgaande jaren binnen en buiten de grondwaterbeschermingsgebieden. Een duidelijke verbetering is zichtbaar in mais, aardappel en prei. Alleen de milieubelasting van het grondwater in de boomteelt laat een stijging van de milieubelasting zien. De milieubelasting in de aspergeteelt was in 2018 extreem laag en in 2019 vanwege weersomstandigheden weer conform de dalende lijn in voorgaande jaren.
- In het grondwaterbeschermingsgebied Gilzerbaan zien we een verlaging van de milieubelasting t.o.v. 2018, het eerste jaar van het project.
- 2019 was een wisselvallig, maar warm jaar. Per teelt verschilde het of regen op een gunstig moment kwam en of mechanische onkruidbestrijding een realistische optie was op het moment dat dit nodig was. Schimmel- en insectendruk vormde geen groot probleem voor de meeste teelten, met uitzondering van asperge waar schimmel een probleem vormde. Voor de aspergeteelt speelde verder dat mechanische onkruidbestrijding minder goed mogelijk was op het moment dat dit nodig was.
- T.a.v. de milieubelasting naar het grondwater wordt er voor veel teelten winst geboekt, maar alleen maïs en gras hebben in 2019 de milieubelasting onder de norm van 500 mbp/ha gekregen.
- In oppervlaktewater blijft in 2019 voor de meeste teelten een afnemende trend zichtbaar. In het project Verbreding is oppervlaktewater een speerpunt. Daarnaast wordt steeds meer gewerkt met nieuwe technieken, zoals mechanische onkruidbestrijding en driftreductiemaatregelen als luchtondersteuning, Wingssprayer, WAVE en verlaagde spuitboomhoogte.
- Technische innovaties blijven belangrijk om de uitspoelingsnorm voor grondwater (500 mbp/ha) te halen en verbeteringen te bewerkstelligen voor de oppervlaktewaterkwaliteit. In 2019 is ingezet op spuittechniek (o.a. via innovatiebijdrages), goed bodembeheer, mechanische onkruidbestrijding en juist watermanagement.
- Individuele begeleiding blijft een effectieve manier om deelnemers te begeleiden. Groepsbegeleiding alleen is soms onvoldoende om de telers tot daadwerkelijke gedragsverandering te bewegen.
- Voor stedelijke verhardingen en groen die professioneel worden onderhouden, is respectievelijk sinds 2016 en 1 november 2017 een landelijk verbod op het gebruik van bestrijdingsmiddelen van kracht. Dit is er mede gekomen door de voorlopersrol van de Schoon-Watergemeenten: die lieten en láten zien dat het kan! Nu vormt het verbod een uitstekende borging van het resultaat van de gemeenten. Ook op sport- en golfvelden en recreatieterreinen lopen diverse sportverenigingen in Brabant nu vooruit op de ‘Green deals’ en mogelijke wetgeving. De sportvelden binnen de grondwaterbeschermingsgebieden werden in 2019 door vrijwel alle Brabantse gemeenten chemievrij beheerd. Alleen in Waalre werden nog enkele middelen gebruikt. De aandacht voor duurzaam beheer van golfbanen maakt dat ook daar het gebruik van chemische bestrijdingsmiddelen afneemt, maar het beheersen van schimmels vormt voor hen nog wel een uitdaging.
- Borging van de Schoon Water aanpak heeft in 2019 op allerlei manieren veel aandacht gekregen. Zo wordt de kennis vanuit het project ingebracht binnen de begeleidingscommissie van Planet Proof. Daarnaast is er aandacht geweest voor de mogelijkheid voor een meerprijs voor duurzaam geproduceerde producten. Dit is ook in de landelijke pers goed opgepakt, o.a. door een Volkskrantartikel over een Schoon Water teler.

- Vanuit de projecten heeft ook in 2019 een diversiteit aan communicatie plaatsgevonden, met de website www.schoon-water.nl als basis. Via tips, tweets, berichten op Facebook, persberichten en nieuwsbrieven informeren we telers en andere stakeholders. Daarnaast worden bewoners bereikt met berichten in lokale media. Ook is er in de landelijke pers aandacht geweest voor het chemievrij sportveldenbeheer door Schoon Water gemeenten.
- In Schoon Water voor Brabant is ook in 2019 gewerkt aan kruisbestuiving met gerelateerde projecten of initiatieven. Via de site onkruidvergaat.nl, die door CLM in opdracht van het ministerie van I & W wordt onderhouden, bereiken we een groter publiek, ook voor de Schoon-Waterboodschap. Via Agrodis-leden in Noord-Brabant proberen we maatregelen die de milieubelasting van grond- en oppervlaktewater verminderen op grotere schaal te verspreiden. Daarnaast blijft de Schoon-Watercasus op internationaal niveau actueel in het Europese drinkwaterproject Fairway. Zo is vanuit Fairway een film gemaakt waarin Schoon Water centraal staat en is de animatie van de milieumeetlat en een ander filmpje (over doppenkeuze en rijgedrag) in het Engels vertaald.

CLM Onderzoek en Advies

Postadres
Postbus 62
4100 AB Culemborg

Bezoekadres
Gutenbergweg 1
4104 BA Culemborg

T 0345 470 700

www.clm.nl